

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE
Humor a ironie ve fejetonech
Jana Nerudy
PETRA DLOUHÁ

PLZEŇ 2012

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a dalších zdrojů, ze kterých jsem čerpala zajímavé věcné informace o dané problematice.

V Plzni dne 4. května 2012

Děkuji svému vedoucímu bakalářské práce panu prof. PhDr. Viktoru Viktorovi, CSc., za jeho cenné rady, doporučení zajímavé literatury k sepsání práce a především za celkovou podporu a řadu námětů na to, jak na tuto problematiku nahlédnout.

OBSAH

| | | |
|------|--|----|
| 1. | Úvod..... | 1 |
| 2. | ÚVODNÍ POJEDNÁNÍ O FEJETONU | 3 |
| 2.1. | Pokusy o vymezení pojmu „fejeton“ | 3 |
| 2.2. | Vznik fejetonu v Evropě | 5 |
| 2.3. | Prehistorie vývoje fejetonu v Čechách | 6 |
| 2.4. | Počátky žánrového povědomí o fejetonu..... | 7 |
| 2.5. | Vrcholný rozvoj žánru fejetonu | 9 |
| 3. | NERUDŮV FEJETON Z POHLEDU KARLA ŠTORKÁNA | 12 |
| 4. | JAK D. TUREČEK VNÍMÁ NERUDŮV FEJETON..... | 15 |
| 4.1. | Nerudův fejeton 60. let – krystalizace tvaru | 15 |
| 4.2. | Nerudův fejeton sedmdesátých let – krize hodnot..... | 21 |
| 4.3. | Nerudův fejeton osmdesátých let – syntéza a modifikace | 27 |
| 5. | Tematické rozdělení nerudových fejetonů..... | 29 |
| 5.1. | Fejetony umělecké a literární..... | 29 |
| 5.2. | Fejetony společenské a kulturně-historické | 30 |
| 5.3. | Cestopisné fejetony | 33 |
| 5.4. | Příležitostné fejetony – causerie či polemiky | 35 |
| 6. | Závěr | 37 |
| 7. | Seznam použité literatury | 38 |
| 8. | Resumé..... | 39 |

1. ÚVOD

Při výběru tématu své bakalářské práce jsem zvažovala celou řadu hledisek. Věděla jsem však s jistotou, že bych si ráda zvolila takové téma, které by rozšířilo nejen mé znalosti, ale především bych jeho prostřednictvím získala hlubší a ucelenější náhled na danou problematiku, o které bych se mohla dozvědět i celou řadu pro mě doposud nepoznaných zajímavostí.

Po delším váhání jsem se nakonec odhodlala blíže zaměřit na fejetonní tvorbu jednoho z našich předních žurnalistů a především také básníka Jana Nerudu. Zнала jsem jeho básnickou tvorbu, která mě velmi oslovila, a proto jsem se chtěla přesvědčit, zda i jako žurnalista tento člověk, píšící do Národních listů, vynikal.

Nejdříve bych se v úvodu své práce pokusila o jakési vymezení pojmu fejetonu, abych se pak mohla v další části zaměřit již na samý vývoj tohoto žánru, a to nejdříve z pohledu evropského kontextu. Tím upozorním i na některé další autory, kteří tomuto žánru stejně jako Neruda věnovali převážnou část své tvorby. Samozřejmě následně bude prehistorie vývoje fejetonu v Čechách, kde bude stát za zajímavost pozastavit se více také nad žánrovými tendencemi (D. Tureček). Přes pojednání o období, které považujeme za počátky, kdy začala společnost u nás vnímat tento nový žánr jako plnohodnotný, se dále přesuneme k vrcholnému rozvoji fejetonu v Čechách. Další odstavce věnuji vrcholnému rozvoji žánru především spojeného s německou žurnalistikou. Představím i linii vývoje žánru fejetonu v naší zemi, která se mnohdy inspirovala náměty a směrem rozvoje fejetonu především v německé Plauderei.

Janem Nerudou a především jeho fejetonní tvorbou se u nás blíže zabýval prof. PhDr. Dalibor Tureček, CSc., který své poznatky k této problematice shrnul velmi zajímavě v publikaci s příznačným názvem Fejeton Jana Nerudy. Na jeho vnímání prací tohoto žurnalisty se zaměřím v kapitole týkající se vývoje Nerudova fejetonu v jednotlivých obdobích, tedy 60., 70. a 80. let, kde si tak utvoříme ucelený obrázek, jak se Nerudova žurnalistická tvorba vyvíjela a jakými si prošla změnami například v kritickém období 70. let, kdy u autora docházelo k určité krizi hodnot.

V samém závěru práce se pak pokusím fejetony tematicky rozdělit do jednotlivých kategorií na základě přečtené literatury. K tomu mi poslouží sborníky Nerudových fejetonů, které u nás vyšly již v mnoha vydáních. Rozdělení se budu snažit postihnout například z hledisek nejčastějších námětů, celkového obsahu či postoje, s nímž Neruda ve

fejtonech vystupoval. Dále se zamyslím, zda fejetonista rozmarně vyprávěl, či šlo snad o výklad nebo pojednání. Z analýzy jednotlivých ukázek v daných kategoriích rozdělení se mi tak snad podaří podat odraz záměrně i Jana Nerudy jako výtečného uživatele a znalce českého jazyka, což se projeví právě na jeho častém pojetí humoru a využití ironie v jeho fejtonech.

2. ÚVODNÍ POJEDNÁNÍ O FEJETONU

2.1. Pokusy o vymezení pojmu „fejeton“

Tématem této bakalářské práce obracíme pozornost k jedné z oblastí literární tvorby předního českého prozaika a fejetonisty Jana Nerudy. Nejprve se ale pokusíme vymežit pojem fejetonu a jeho vývoj v evropském a následně českém kontextu.

Jednou z prvních otázek, které bychom si mohli položit, je žánrová podstata či sémantika a funkce fejetonu jakožto literárněvědného termínu. Dlouhá desetiletí se pátralo a vůbec pokoušelo stanovit definici tohoto literárního žánru. Pojmové uchopení fejetonu bylo však historicky i teoreticky velmi obtížné. Pokusme se tedy nejprve nastínit, s jakými proměnami názorů na tuto problematiku jsme se mohli setkat v českém prostředí již počátkem šedesátých let minulého století. Je třeba však předestřít, že celá řada autorů a badatelů naší země se při svém zkoumání žánru opírala o fejetonní studie zahraničních vědců a literátů. V roce 1859 se o fejetonu poprvé zmínil J. E. Sojka v časopise *Jasoň*, kde se pokusil přiblížit čtenáři jakousi definici.

Tou formuloval fejeton jako rozsáhlé moře myšlenek skrývající se pod lehkou, vzduchovou rouškou, v němž se schází nóbl i nenóbl literární společnost. Sojka tím chtěl nejspíše vyjádřit základní rysy žánru, které kombinují dvojí hledisko: soustředěnost na obsahovou různost rubrik a klíčový, metaforicky pojmenovaný rys fejetonního stylu. Sám autor Neruda, jehož fejetonky se budeme v dalších kapitolách práce zabývat, považoval tento žánr za velmi atraktivní a označoval ho příznačně „pikantní“. Tehdejší dobová žurnalistika však ukazovala, že termín fejetonu byl užíván ve dvojitým smyslovém pojetí. Prvním smyslem --byl chápán jako zvláštní rubrika umístěná ve spodní části stránky a viditelně oddělená od zpravodajského oddílu čarou. Od tohoto umístění vzniklo také pojmenování „podčárník“. Velkou měrou se však fejeton vyznačoval také svou osobitostí ke zbývající části listu. Ve většině případů totiž nezapadal fejeton tematicky do referenčního tonu zpravodajství ostatních rubrik daného žurnálu. Postupem času se tak vyhraňoval jakýsi žánr, který byl považován za „fejetonní“, tedy pro určitý typ rubriky příznačný. Fejeton začal být chápán již jako samostatný a plnohodnotný literární žánr, nikoli jako označení rubriky, jak tomu bylo v předchozím období.

Za první pokus stanovení seriózní definice fejetonu je v našem prostředí považováno heslo Riegerova slovníku naučného. Autor zde vidí hlavní účel rubriky v podávání literárních, uměleckých a divadelních či jiných zpráv a posudků. Této definici však bylo

vytýkáno, že by měl fejeton tedy dle jejího znění suplovat doposud ne zcela rozvinutou rubriku týkající se kulturního dění. Při svém vývoji a hlavně ustálení se v literně-žánrovém spektru se fejeton setkal také s mnohými odpůrci. Hojně se ho snažili hájit ve své době Eckstein a Heller, jejichž hlavní snahou bylo obhájit fejeton právě jako svéprávnou oblast slovesného umění. Oba zastávali názor, že fejeton je unikátní především z hlediska vyjadřování bohatosti nálad, stejně jak je tomu u básně. Vlastní podstatu fejetonu pak také Heller spatřuje v prosvítání subjektivity. Většina českých i evropských kritiků se začala v průběhu svého bádání shodovat na tom, že stěžejním kritériem každého fejetonu jsou konkrétní fakta, která autor záměrně zevšeobecňuje a jejich záměr, kterým chce působit na budoucí čtenáře, vyjadřuje barvitými uměleckými obrazy.

Za největšího přispěvatele a vůbec tvůrce a průkopníka české fejetonistiky je považován právě Jan Neruda, který viděl nejpodstatnější rysy tohoto žánru v jeho aktuálnosti, tematickém záběru a eventuální polytematičnosti. Sám však ve svých prvních příspěvcích označil fejeton za to, o čem se neví, co to je. Je třeba také zmínit velmi zajímavou studii Ernesta Friedricha Menieura, který se zabýval fejetonem v Německu. Menieur přinesl první pokus o pohlednutí na tento žánr od morfologických příznaků v souladu s dobovou psychoanalýzou, a postihl tak fejeton jako součást základních existenciálních potřeb lidské duše. Jako jeden z prvních vyzdvihl důraz na klíčovou funkci tohoto žánru vzhledem k danému čtenářskému publiku.

Avšak musíme podotknout, že ač Menieur přinesl do teoretického zkoumání fejetonu spoustu nových podnětů, opomíjel zatím možnou funkci žánru nejen utvářet, ale především manipulovat veřejné mínění, a vklínit tak mezi čtenáře a okolní dění mezičlánek, který by bral v potaz uměle utvářené obrazy dané soudobé společnosti a jejího dění.

Další osobností, která se zasloužila také o dotváření teoretické specifikace fejetonu, byl V. Stibořík. Ten sice ve svých průvodních spisech podotkl, že fejeton je buďto za časů Nerudy místo v novinách, nebo existuje jen jakýsi fejetonní styl. V souhlase s dobovou potřebou však následně dodal, že hlavními žánrovými rysy fejetonu jsou humornost a satiričnost. Dle Stiboříka bychom se také měli zamyslet nad otázkou, zda fejeton může mít kladných charakter či poslouží pouze jako tzv. článek „napalovací“.

Opomínat bychom neměli ani E. Kadnára, který vnesl v osmdesátých letech do uvažování o fejetonu nové východisko komunikativní. U fejetonu viděl Kadnár jako

nejdůležitější prvek navázání kontaktu se čtenářem, který u něj vycházel především ze strukturalistického uvažování. Nejdříve se tak zabýval hodnocením morfologických jevů z hlediska jejich funkce a pak si také všiml vnitřní dynamiky jejich vzájemného proměnlivého poměru. Z hlediska teoretického a historického však dodnes nejpodstatnější přínos do domácího bádání při pojmovém uchopení fejetonu představuje heslo Slovníku literární teorie, který redigoval Štěpán Vlašín. Pro něj představoval fejeton „nepříliš rozsáhlý článek, který se nejčastěji zabýval kulturními či společenskými aktualitami nebo mohlo docházet u tohoto žánru k volnému spojování témat. Ta byla dle Vlašína nejčastěji psána lehkým a zábavným slohem, nezdědka satiricky komentující nebo ironizující události s dobovými náhledy.“¹

2.2. Vznik fejetonu v Evropě

První zmínku o fejetonu můžeme najít v ruských satirických časopisech z let 1769-1774 a to například v Novikovově časopise Truteň či v Gercenově Kolokolu. Ruská historie fejetonu se může pochlubit sejetím se známými osobnostmi, jakými byli například Puškin, Dostojevskij, Turgeněv nebo Čechov. V sousední Francii se čtenáři dočkali prvních fejetonů až v roce 1800, kdy pařížský divadelní kritik abbé Julien Geoffroy poprvé začal veřejnost seznamovat se svými vtípnými postřehy, které se týkaly především kultury. Geoffroy se o rok později dočkal i úspěchu v podobě přesunu svých fejetonních příspěvků do hlavní části listu. Čtenářsky velmi úspěšné fejetony tak inspirovaly později k podobné tvorbě i další pokračovatele, mezi něž patřili pařížští kritici i spisovatelé.

Mezi ně patřil například i Victor Hugo, který se pak spolupodílel i na založení školy evropského fejetonu. Později však ve Francii fejeton prošel výraznými vývojovými proměnami, a to především díky střetávání fejetonistů s vládou a státní mocí. Hravé vyprávění se tak často měnilo v polemiku, jindy dokonce až v ostrou satiru.

Německá fejetonní tvorba vděčí za své živé a průbojné kvality především Heinrichu Heinovi. Čtenáři ho tak znali nejvíce díky jeho barvitým zápiskům z cest po Itálii právě formou fejetonu. Buržoazie v Německu tak tomuto stále oblíbenějšímu žánru věnovala v časopisech stránku týkající se poznámek o umění či kritiky divadelních představení.²

¹ Dalibor Tureček – Fejeton Jana Nerudy – str. 5-31.

² Karel Štorkán – Umění fejetonu – str. 9-12.

2.3. Prehistorie vývoje fejetonu v Čechách

S ohledem na problematický vývoj fejetonu a hlavně jeho teoretické pojetí ve světě je třeba zmínit také skeptické stanovisko, jež ke zkoumání žánrů zaujal významný český estetik Jan Mukařovský. Ten konstatoval: „... Lze bezpečně definovat druh toliko v jisté době, nikoli však druh jako všeobecně platnou kategorii. I pro základní útvary básnické by bylo těžké najít jednoznačné definice, které by platily pro všechny doby a literatury.“³ Tento podnět se stal pro vývoj českého fejetonu podstatným určujícím faktorem, neboť se již odborníci nesnažili pevně stanovit definici těžce uchopitelného pojmu, ale spíše své soustředění směřovali na jiné avšak velmi důležité aspekty, které se pak ukázaly pro rozvoj tohoto žánru snad ještě více zásadními.

Pozitivnímu přístupu k fejetonu a vůbec jeho přijetí čtenáři pomohl významně aspekt sociologický. Fejetonní rubriky a charakter konkrétního listu ovlivňovala především struktura čtenářstva s ohledem na její kulturní zaměření. Měl-li se totiž fejeton stát magnetem pro čtenářskou obec, musel ve všech ohledech splňovat požadavky vkusu a záliby soudobého potenciálního čtenáře.

Pro čtenáře bylo důležité být informován o dění ve společnosti, ale zároveň se pobavit, proto byly stále jako přednostní funkce fejetonu viděny zábavná a formativní. Z aspektu pohledu čtenáře vycházel i sám Jan Neruda v polovině sedmdesátých let, kdy při výběru fejetonů do svého několiksvazkového sborníku nevybral texty, které byly příznačné v rámci fejetonní rubriky, ale především ty, které se blížily normám a požadavkům soudobé beletrie.

Jednou z dalších možných typologických antendencí fejetonu je bezesporu kramářská píseň. Ta představovala jako jedna z prvních pokus ovlivňování literárního obecnstva a hlavně širší formování veřejného mínění. Díky svému šíření formou knihtisku se tak výrazně posunula za hranice uzavřeného regionu. V určitých případech se proto v historii můžeme setkat se zajímavým obdobím, kdy se kramářská píseň dostávala do přímé konkurence s fejetony, zejména díky popisování veřejných pohrom. Hlavní rozdíl mezi oběma typy textů spočíval i tak především v tom, jakým způsobem chce každý vyvolat u čtenáře emocionální zážitek. V kramářské písni najdeme především směřování k zážitku pomocí jednotlivých detailů podaných s akcentem na hrůzu, která většinou měla

³ Jan Mukařovský – O současné poetice, Praha 1982, str. 32-33.

budit nadsázku. Naopak fejeton se snaží vyličít pocity autorského subjektu, což v kramářské písni najdeme jen minimálně.

Přímou konkurenci těchto dvou žánrů můžeme nalézt například ve zpěvníku z roku 1848 s názvem „Zpěvník slovanský“, který toho díky svému obsahu je přímým důkazem. Další rozpory pak můžeme spatřit i u článků Jana Nerudy v první polovině šedesátých let, kde se nebál Neruda ostře projevit kritiku českému společenskému zpěvu. Zásadním pro tento boj mezi žánry byl rozvoj politického života a české žurnalistiky na počátku šedesátých let.

Fejetony se tak začaly otiskovat v novinách a tak si získaly nesrovnatelně větší frekvenci a pravidelnost. S tím samozřejmě souvisel i nárůst počtu vnímatelů a oslovení publika v různých lokalitách.

Fejeton se v tomto období dočkal v českém prostředí výraznější formace jakožto progresivního typu literární komunikace. Stal se tak žánrem nesoucím typické znaky dané doby. Jeho efemérnost, často z hlediska vysokého umění, tak byla znamením utilitárnosti představující symptom stále se zrychlujícího životního tempa.⁴

2.4. Počátky žánrového povědomí o fejetonu

Ve Francii se setkáváme s prvním prostupováním tohoto žánru kolem roku 1800, kdy pařížský divadelní kritik Julien Geoffroy začal otiskovat své divadelní referáty v pařížských časopisech na konci stránky pod čarou. Nejčastěji se také jednalo i o vtipné postřehy o kultuře a politice pojaté lehkou, nadnesenou formou. Z jeho činu je patrná již starší tendence, sklon k propojování tvárných postupů beletristické zábavnosti a žurnalistického způsobu kolportáže.⁵ Formální oddělení čarou popřípadě název rubriky tedy byly jen optickými znaky, vyjadřujícími vlastně jistou míru dosažených tvárných i obsahových proměn či manifestující bod, v němž se základní rysy žánru vyhranily do té míry, že bylo možno je prezentovat v rámci novin samostatně.⁶

Do německých zemí se specifickému fejetonnímu stylu podařilo proniknout až kolem roku 1848, ale ještě po druhou polovinu století tu však musel zápolit s hegelíánskou stylovou normou. Prvá vydání periodických zábavných příloh, zaměřených zejména na

⁴ Dalibor Tureček – Fejeton Jana Nerudy – str. 33-53.

⁵ Karel Štorkán – Umění fejetonu – str. 9.

⁶ Dalibor Tureček – Fejeton Jana Nerudy – str. 55.

kulturu či nepolitické zpravodajství, ale můžeme najít již v roce 1800 v německém tisku. Ta představovala jeden z možných zárodků fejetonů. Buržoazně německý tisk zavedl pro fejeton později zvláštní stránku, která byla věnována poznámkám o umění, kritikám divadelních představení či recenzím knih.⁷ „Prestižní doklad o pevném místě německého fejetonu v české kultuře máme již z roku 1833. Karel Hynek Mácha, který nejenže byl považován za autora experimentální literatury, ale sám sebe také nesporně vnímal jako výlučného básníka, uvedl ve svém seznamu četby i knižní soubor lokálních berlínských fejetonů Adolfa Glassbrennera.“⁸

Četná a průkazná fakta o vztahu německého a českého fejetonu pak samozřejmě přinesla právě zejména redaktorská činnost i autorská praxe Jana Nerudy v Národních listech. Bezprostřední kontakt německé a české publicistiky jako vzájemných pramenů tak dokládají sedmdesátá léta.⁹ To Neruda sám adresoval přímý pokyn svému spolupracovníkovi ve fejetonní rubrice Národních listů Jakubu Arbesovi, který měl německých žurnálů využít k vyplnění čísel, pro něž nebyl k dispozici originální fejeton domácí. Ostatně i Nerudova známá fejetonistická značka představující rovnostranný trojúhelník nebyla zdaleka originální. Obdobu můžeme najít z té doby i ve vídeňské či pražské německé žurnalistice. Mezi oběma žurnalistikami tak docházelo k přejímání řady látkových okruhů i tvárných postupů, proto by mohly být leckteré fejetony označovány za přímé plagiáty německých vzorů.¹⁰ O aktivní tvorbu a získání povědomí s pevným místem v české literatuře u fejetonní tradice se nejvíce zasloužili zejména v druhé polovině století svým působením Vítězslav Hálek a Jan Neruda. Tématika žánru se tak začala obracet na sociologické omezení nižších a středních vrstev.¹¹

Tento literární útvar si spisovatelé oblíbili především pro možnost dotýkat se aktuální problematiky dění ve společnosti a kultuře a hledání souvislostí mezi tužbami jedince a společnosti jako celku.¹² Velmi výraznou osobností se pro rozvoj českého fejetonu stal také Václav Matěj Kramerius. Ten pravidelně přinášel i rubriku týkající se nepolitického dění, kde klad důraz na kontrast místních zpráv se zprávami z evropské politiky.

⁷ Dalibor Tureček – Fejeton Jana Nerudy – str. 56.

⁸ Dalibor Tureček – Fejeton Jana Nerudy – str. 59.

⁹ Dalibor Tureček – Fejeton Jana Nerudy – str. 60.

¹⁰ Dalibor Tureček – Fejeton Jana Nerudy – str.61.

¹¹ Dalibor Tureček – Fejeton Jana Nerudy – str. 62-63.

¹² Karel Štorkán – Umění fejetonu – str. 23.

V Pražských novinách se o rozšíření repertoáru zábavných témat a pokusy o jejich stylové ozvláštňení zasloužil výrazně redaktor Josef Linda. Právě jeho mravokárné články byly v Arbesových dobách považovány za první fejetony. Publikum vnímalo tyto fiktivní satirické zprávy z Kocourkova spíše jako lokální etnografické příspěvky, proto je Linda znám spíše jako průkopník lokálního fejetonu. Linda ozvláštňil tento literární žánr také zejména o prvky hovorové češtiny. Hovorovostí se tak velmi podobal styl psaného textu typologickému pojetí fejetonů Jana Nerudy. I další významní autoři se však v mnohém shodovali s Nerudou. V šedesátých a sedmdesátých letech bychom mohli zmínit například tvorbu Josefa Krasoslava Chmelenského.¹³ Ten stejně jako Neruda výrazně užíval sebechvalné autostylizace, což dokládá například úryvek z jeho práce zveřejněné v osmém čísle České včely z roku 1835, kde hovořil takto: „*Jestli jsem napověděl, také odpovím, a smíte-li se na koho spolehnouti ve věci tak veliké a důležité, jsem to já, já pravím, jež již jedenácte let o divadle českém zprávy píš, a pak – to jen pilně rozvažte – až tenkrát teprv píš, když z divadla domů přicházím, což každý recenzent nečiní.*“¹⁴

V polovině čtyřicátých let se k řadě autorů pokoušejících se o fejetonní styl článků přidal i redaktor časopisu Květy a rovněž přispěvatel České včely - Václav Bolemír Nebeský. Nebeský se zabýval ve svých člancích především společenskými poměry metternichovské Vídně.

Jeho tvorbě neunikly ani germanizační a maďarizační snahy protislovanské. Jako první je tak Nebeský označován i za autora fiktivních dopisů z velkoměsta. Po Chmelenském a Lindovi představovaly Nebeského články další výrazný náběh k fejetonnímu žánru v naší literární historii.¹⁵

2.5. Vrcholný rozvoj žánru fejetonu

Největšího vrcholu ve svém rozvoji se fejeton dočkal od šedesátých let minulého století, kdy začal být chápán jako samozřejmá součást českých politických žurnálů. V naprosté většině se tak stále více fejeton jako žánr dočkával svého uplatnění mezi stálými rubrikami tehdejšího tisku. Za důvod rozvoje a hlavně vstupu fejetonu do povědomí veřejnosti můžeme považovat v té době také zvýšení počtu deníků a časopisů, a

¹³ Dalibor Tureček – Umění fejetonu – str. 67-74.

¹⁴ Česká včela 1835, č. 8 – Dalibor Tureček – Fejeton Jana Nerudy – str. 74.

¹⁵ Dalibor Tureček – Fejeton Jana Nerudy – str. 76-77.

to jak společensko-politického, tak i zájmově spolkového charakteru. K tomuto nárůstu se vyjádřil svými slovy i historik Jiří Kořalka: „*Vycházelo-li roku 1863 v Čechách pouze 45 úředně povolených českých novin a časopisů, zvýšil se tento počet roku 1879 na 122 a roku 1895 dokonce na 395, z toho 120 představovala periodika politická.*“¹⁶

Svou oblíbenost mezi čtenáři si získal tento žánr především díky kladení důrazu na úroveň zábavnosti u svého obsahu. Právě díky ní tak ve společnosti rostl zájem o fejeton. Přestože však nebyla pro fejetonní rubriky českých novin příznačná právě zábavnost, lze i tak tvrdit, že se právě tímto znakem lišilo naše pojetí fejetonu například od vídeňské či berlínské Plauderei, která se omezovala programově a takřka výlučně na nepolitická témata avšak mnohdy postrádající právě byť i malý náznak zábavného nádechu. I přes toto stanovisko byla ale roku 1862 v Hlasu zdůrazněna funkce fejetonní rubriky jako naučné a kulturní části listu: „*Fejeton Hlasu, jehož vedení svěřeno jest v tomto oboru všeobecně uznávanému Janu Nerudovi, bude zábavným a poučným, jednak na vážnost doby méně opravdovým způsobem vyjasňuje, jednak podáváje národopisnými, cestopisnými i historickými články jakýsi výklad k dějinám okamžitě nejdůležitějším. Týdenními obrázky líčiti se budou zjevy a směry společenského života našeho a života slovanského vůbec, zvláštní úvahy promluví nestranně o všech úkazech literárních, o českém divadle, o pokrocích a veřejných zjevech umění našeho hudebního i výtvarného.*“

¹⁷ Právě Jan Neruda pak v prvním čtvrtletí roku 1864 zajišťoval v Hlasu napsání více než tři čtvrtin všech příspěvků tohoto charakteru. Jeho články se objevovaly pravidelně ve čtvrtek a v neděli, proto jejich frekvenci on sám označil za hranici autorských možností. Stejně tak se mu dařilo s uveřejňováním příspěvků i v Národních listech v létě roku 1865, kde jeho články reprezentovaly více než polovinu všech otištěných. Mezi ně patřilo i dvanáct dílů stati na pokračování o Sofii Podlipské. Ulehčení v pracovním nasazení pro Jana Nerudu v té době znamenala spolupráce s Vítězslavem Hálkem. Ten často přispíval svými články v první polovině měsíce, druhých čtrnáct dní vyplnil svými myšlenkami ve formě fejetonu právě Jan Neruda. Po Hálkově smrti se však na určité období stal opět jediným příspěvatelem do fejetonní rubriky Národních listů.

Nejvíce Jan Neruda přispíval zejména causeriemi, které se staly velmi oblíbenými zejména při popisování jeho cest z Itálie či Turecka v první polovině roku. Míra stylové

¹⁶ Kořalka J. – Vzestup národa a národní stát ze str. 23, Dalibor Tureček – Fejeton Jana Nerudy – str. 96.

¹⁷ Hlas 2, 1862, č. 1, s. 1. (Hlas 1862-1865).

rozdílnosti jednotlivých fejetonů jak u Nerudy, tak u Hála byla dána nejen čtenářským očekáváním, ale i představou o funkcích žánru a představě či znalosti soudobého čtenářstva jako takového. Vítězslav Hálek i Jan Neruda byli oba příslušníky jedné generace a také shodně působili v mladočesky orientovaných novinách. I přesto byly ale jejich fejetony ať už tematikou či jinými faktory velmi odlišné. Roli v tom sehrála nejen odlišná povaha obou autorů, ale také jejich talent. Hálek ve svém fejetonu nemohl zapřít svou lásku k lyrice, pro kterou nejčastěji s oblibou využíval motivy přírody. Neruda na rozdíl od Hála se ukázal veřejnosti svými příspěvky jako analytik a sarkastický ironik. Svým postojem zachycoval glosami společenské dění, a navázal tak na Havlíčka. Na rozdíl od Jana Nerudy tak Hálek dokázal mistrně postihnout publikum českého fejetonu, a zaujal tak vůči němu postoj vychovatele. Velkou důležitost pak kladl na výchovnou roli literatury, čehož si můžeme všimnout už v jeho dílech beletristických. Při porovnání fejetonů Jana Nerudy a Vítězslava Hála také jako jasný rozdíl spatříme u Hála monotematicnost a netematizování autora, který si nevytváří ani osobitou autostylizaci, jak je tomu právě u Nerudy. Hálek ve svých dílech hojně využíval impresionistického zabarvení k líčení přírody, které hrálo nezanedbatelnou roli právě i v jeho poezii a próze. Hlavně impresionistické líčení tak znamenalo v Hálkově fejetonu jedno z nejvýraznějších specifíků, které ho odlišovalo od žurnalistiky Jana Nerudy.

Fejetony Jana Nerudy se staly velmi oblíbenými u čtenářské obce tím, že popisovaly život a charakter postav, které byly příznačné i pro městskou společnost. Jako vrchol svého zájmu tak Neruda neviděl přírodu, ale poměr člověka městského typu a jeho postoj k ní.

V další části své bakalářské práce se zaměřím právě na humor a ironii v Nerudově fejetonu. Tento prvek bychom jen těžko hledali v příspěvcích Vítězslava Hála. Užíval jej ke glosování politických aktualit poetizovaného stylu. Nerudovi čtenáři by tak v jeho tvorbě postrádali napětí či tak oblíbenou ironii a sarkasmus. Avšak i humor se v Hálkově fejetonní tvorbě objevoval jen velmi zřídka. Za stěžejní při redaktorské práci na fejetonech považoval Neruda správný odhad úrovně a potřeb soudobých čtenářů. Velmi dobře si tak uvědomoval, že i nedostatečně rozvinuté či pokleslé nároky literárního publika by on jako novinář měl alespoň z části respektovat. K tomuto stanovisku se již počátkem šedesátých let zajímavě vyjádřil i sám Neruda: „ *Není nic platno, příteli: jen tenkrát dostaneme obecnost tam, kam my chceme, když alespoň některým choutkám jeho neškodnějším zahovíme. Ovšem kdybychom pro sebe časopis vydávali, tak ale nemáme groše na libůstky*

a přiopláčení, a chceme-li působit a časopis lidu dát, musíme mít o něco více abonentů než spisovatelů.“¹⁸

V porovnání s Hálkem tak Neruda určitě více respektoval čtenářská očekávání a zajímal se o ně. Tím byla tak Nerudova tematika fejetonů a především jeho stylu více přizpůsobena obecnstvu, a mohla ho tak co nejúčinněji oslovit. V šedesátých letech se pro Nerudu stalo charakteristickým soustavné glosování politického dění a především jeho články hojně plnila bojovná polemika s publicistikou německou. Tímto činem chtěl odhalit veřejnosti charakteristické rysy společenského a kulturního života českých Němců. Nelze však říci, že tak utrpěla v jeho tvorbě pozornost kladená ke společnosti české, kde se snažil barvitě zachytit rodící se český salón, ale i lidi stojící na okraji společnosti. Objevit tak můžeme i Nerudovo vyjádření a popsání postoje k prostitutkám. Ty vnímal jako důsledek materiální bídy. Nechtěl tím však zaujmout stanovisko moralistně sudičské, spíše vyjádřil obecné stanovisko jako v povídce *Za půl hodinky*, která je otiskována v *Arabeskách*, do nichž se ale původně díky ostré cenzuře nedostala.¹⁹

3. NERUDŮV FEJETON A JEHO NÁMĚTY Z POHLEDU KARLA ŠTORKÁNA

Jan Neruda svou fejetonní tvorbou navázal tam, kde smrt nedovolila pokračovat jeho předchůdci v tomto žánru Karlu Havlíčkovi. Od počátku bylo Nerudovi jasné, že hlavním úkolem novin není pouze informovat, ale také vychovávat čtenáře a podávat jim aktuální politické informace. Nerudovou hlavní myšlenkou nebylo pouze psát o nepoznaném a neprožitém, ale spíše hledal ty stránky ze života, které by nepůsobily na čtenáře jen svou senzačností. U nich si nejvíce získal obdiv díky hlavním hrdinům svých fejetonů, které představoval prostý člověk. I přesto se ale Neruda stával často cílem literárních kritiků, nejčastěji se jím zabíral například Arne Novák, který ho viděl jako postavičku malostranského občánka, žijícího v idylickém životě. Štorkán ve svém díle o fejetonu také správně poukázal na to, že pokud chce správný fejetonista, jakým Neruda bezesporu byl, zaujmout čtenáře, musí je dobře znát a vnímat jejich potřeby. Cestou za člověkem jako čtenářem se snažil nacházet jeho víru a nebojácný optimismus. Chtěl

¹⁸ Jan Neruda – *Dopisy I.* – str. 87.

¹⁹ Dalibor Tureček – *Fejeton Jana Nerudy* – str. 95- 106.

v lidech svými fejetony probouzet radostný pohled na život a hlavně rozsah a hloubku života jako celku.

Všechna fakta a události doby, které ve svých pracích zachycoval, bylo však nutno nejen velmi dobře znát ale také především výstižně umělecky zpracovat. I přesto ale bez pochybení dokázal Neruda vytvořit soud, pronést precizní kritiku či připravit útok, kterým se vysmál zlu dané doby. Celá Nerudova tvorba se dá podle Štorkána rozdělit dle záměrů autora a tematiky, kterou se ve svých fejetonech zaobíral. Vedle fejetonů, které lehkou formou mírně satirickou popisovaly současné události v domácí politice, nás mohou zaujmout i ty práce, které se zaměřovaly na kritiku, cestopisné vyprávění či fejetony populárně vědecké. Zajímavé jsou určitě i jeho polemiky uveřejňované pod čarou v Obrazech života, kde si vyměňoval názory s Jakubem Malým na téma zdravého poslání literatury v Národních listech. Jednu z velkých kapitol sbírky Nerudových fejetonů tvoří ty zahraničně politické, v nichž zachycuje historické události takovou formou, aby byla co nejvíce blízká soudobé čtenářské obci. Neobyčejně populárním se tak z této tematiky stal fejeton, ve kterém se mluví o zákroku pražské policie proti divadelní hře, v níž vystupovala Madelaine s červenou jakobínskou čepičkou, s rudým praporem, s marseillaisou. Tady Neruda výstižně poukázal na rozkaz policie, díky níž musela zmizet ona čapka a marseillaisa byla vyměněna za trikoloru. Celou situaci pak komentoval slovy: „Tím chtěla naše policie naznačit, že uznává jen republiku pražskou a ne tu sociální lyonskou, jen tu trikolorní a ne tu červenou, ve které jsou už kér všichni lidi rovni.“

Hojně užívaným motivem se stal v jeho tvorbě také papež a církve. Neruda se tu často právě s plnou dávkou ironie vypořádává s názory papeže a postavením církve ve společnosti. Připsat můžeme dle Štorkána Nerudovi také zásluhu, že vnesl do literatury množství myšlenek a opravdovosti citu, který však nikdy nepůsobil v jeho podání sentimentálně. Nesmíme však opomenout i to, jak si Neruda všímal divadla a dění okolo něj. V jeho kritikách tak můžeme najít tematiku divadelních premiér či různorodých hereckých výkonů.

Nebál se ale dotknout humorně a ironicky ani potřeb českého kulturního života či se pozastavit nad životopisem předních českých umělců. Záporně se Neruda postavil ale i k literatuře, kde se jeho hlavním cílem kritiky staly frázovitě nic neříkající básně a stejně tak i próza. Humor patřil bezesporu k Nerudovým silným stránkám osobnosti, které odhalil bravurně svými příspěvky pro Humoristické listy. Společnost tak vnímala Nerudu jako

novináře, který dokázal proniknout životem, ale zároveň jako kritika společnosti, který hledal zlo a jeho příčiny. Vždy tak s jeho tvorby například pro Národní listy bylo patrné, že je na straně pokroku a demokracie a především na straně práv lidu, s nímž odsuzoval tyranii peněz stejně tak jako tyranii státní a církevní svými fejetony věnovanými papeži. Neruda ovládal precizní vlastnost tu, že dokázal útočit smíchem a používat pro to vtipu a satiry, které velmi dobře ovládal. Tomuto postoji se naučil především od Gogola, svou velkou inspirací.

Příznačně se Neruda vyjádřil fejetonem „Vlastenec“ k těm, kteří zneužívají nejsvětějších tužeb národa pro vlastní obohacení či slávu.

U Nerudy můžeme obdivovat ale nejen postřeh a schopnost vtipných přirovnání, ale také umění stručného a bystrého kritika. Ono místo pod čarou v Národních listech se stávalo jediným místem v novinách, kde bylo možno trochu svobodněji projevit vlastní názor. Jak už bylo řečeno několikrát, Neruda byl obdivován zejména pro svou schopnost chápat význam církve a náboženství jako významných pomocníků utlačovatelských tříd. Nenáviděl především církevní hodnostáře, kteří se snažili nejvíce vykořisťovat lid levnými a líbivými frázemi, proto jim to ve svých fejetonech ostrou satirou dával hodně najevo, čímž se zapsal nadlouho do povědomí a oblíby čtenářské obce. Z tohoto pohledu byl však odpůrci Neruda těžko napadnutelný už jen proto, že měl své úvahy o věcech církevních velmi dobře podloženy studiem a znalostí historie. Proto také byly tyto jeho fejetony čtivé a zajímavé. Každý dnešní čtenář, jenž se nechal okouzlit Nerudou a jeho fejetony, tak dá za pravdu i českému spisovateli a scénáristovi Karlu Štorkánovi. Ten jako hlavní smysl Nerudova úspěchu viděl ve vtipu a satíře, kterou se učil sám poznávat tam, kde se rodila – u lidu.²⁰

K fejetonům Jana Nerudy a hlavně jeho přínosu pro českou literaturu se vrátil ve svém díle „O Janu Nerudovi“ i přední český spisovatel Jakub Arbes. Ten zde zmínil několik zajímavých myšlenek jeho postoje k satíře, humoru a ironii, kterými se budeme dále zabývat v pozdější kapitole.

„Sbírka Nerudových fejetonů jest první toho druhu v literatuře české, kdežto velká literatura německá nemůže se ničím podobným vykázati. Menší sbírky německých fejetonů sice vyšly, ale takovou geniální všestranností jako sbírka Nerudova nemůže se honositi žádná. Od humoristické hříčky až po trpkou, vtipem a sarkasmy překypující satiru,

²⁰ Karel Štorkán – Umění fejetonu str. 25-48.

od klidného obrázku v zátiší až po divoké rozvášnění a tragické zakončení – to vše můžeme v jeho tvorbě nalézt. Nerudovi náleží zásluha, že vnesl do literatury české takové množství myšlenek jako žádný jiný spisovatel český, a to myšlenek tak nových a úrodných, že vystačili by s nimi literární epigoni po několik desetiletí. V satíře je Neruda zcela svým. Původní myšlenku satirickou a vhodnou pro ni formu nemusí Neruda nikdy hledati. Vzniká v něm bezprostředně jako blesk a rovněž tak jako nabývá formy myšlenka ryze nerudovská ve formě ryze nerudovské.

*„V satíře je Neruda co do myšlenky i formy nedostižitelný, poněvadž ve všem původní. Právě on jako satirik dotkl se dosti často ješitnosti mnohých duševních trpaslíků, a proto pyká nyní za svou smělost, neboť dotknouti se ješitnosti způsobem tak originálním, že dotknutému nelze se brániti, nýbrž jen svíjeti se, musí přec býti pokládáno i trestáno jako provinění nepromíjitelné. Z toho co pokládá Neruda za směšné, proti čemu bojuje vtipem a ironií, možno nejlíp seznati, jaké cíle měl a má Neruda jakožto literát před očima.“*²¹ Velmi výstižně shrnul v závěru kapitoly věnované Nerudovým fejetonům Jakub Arbes jeho přínos. *„Neruda náleží k onomu vzácnému druhu spisovatelů, kteří málem slov a mnohdy i slovem jediným dovedou mnoho pověditi. Úhrnný a stručný úsudek náš o Nerudových fejetonech nemůže zníti jinak, než že Neruda osvědčil jimi talent k humoru a satíře, jako žádný ze spisovatelů českých. Satiry jeho jsou základní myšlenkou i formou ryze původní, vtip jeho buď lehký, hravý, nebo různě bodavý, ironie, byť i trpká, ironií skutečnou a nehledanou.“*²²

4. JAK D. TUREČEK VNÍMÁ NERUDŮV FEJETON

4.1. Nerudův fejeton 60. let – krystalizace tvaru

Při zachycování mnohostrannosti tváře společenského a politického dění si Neruda v počátcích šedesátých let utvořil vyhraněný postoj se souborem tvárných prostředků, které ve svých fejetonech využíval. Za několik let se mu tak podařilo tvar článků vytříbit a včlenit do nich jednotlivé tvárné postupy, které na sebe navazovaly. Zhruba od roku 1863 jsme tak u Nerudy mohli začít zaznamenávat příklon k polytematičnosti. Ta mu umožnila vybírat si z velké řady témat společenského dění ty události, v nichž mohl volněji zacházet s jednotlivými motivy, a byly vhodné i pro kombinování kontrastních a

²¹ Jakub Arbes – O Janu Nerudovi – „Nerudovy fejetony“ – str. 128-134.

²² Jakub Arbes – O Janu Nerudovi – „Nerudovy fejetony“ – str. 136.

překvapivých spojení, které tak zajišťovaly čtenáři ještě zábavnější zážitek z četby. Velmi obdivovanou kontrastnost jeho textů mu zajišťovalo časté kombinování „vysokých“ a „nízkých“ motivů. V prvních letech fejetonní tvorby nejdříve své texty titulkem vůbec neoznačoval. Až později přešel k jednosložkovým pojmenováním, kterými se snažil soustředěně vystihnout hlavní myšlenku příspěvku či přiblížit již v úvodu čtenáři dominantní téma, kterým se bude zabývat. Neruda viděl již ve zvolení co nejostřejšího titulku pro čtenáře jakési napětí, které ho mělo vést k dalším pohnutkám zvědavosti si fejeton přečíst. V pozdějším období Neruda zakončoval své fejetony konstatováním, že je autor již hotov či že čtenáři nic podstatného nesdělil. Tento motiv u něj však mohl velmi často oscilovat mezi podnětem zábavnosti či kritickým hodnocením reality.

Ve druhé polovině šedesátých let začal Neruda klást zásadní důraz na ironii, kterou vedl mnohdy do krajností zejména v oblasti sebeironie. Na jedné straně dával najevo svou spontánní suverenitu jakožto tvůrce textu, avšak ihned v zápětí stálým sebeironizováním zpochybňoval své vlastní kompetence. Neméně podstatné místo si u Nerudy získal i fiktivní dialog. Vedl jej například s redaktorem, sazečem či čtenářem, kterého velmi často oslovoval a obracel se na něj s řadou otázek, např. „*Nemáte mne za blázna, pane redaktore? Máte nejspíše, nebo si alespoň myslíte: Cožpak náš fejetonista již tak sešel, že nám píše cosi potřetí o brušech?*“²³ Nerudovou oblibou, čímž se také odlišoval od ostatních tvůrců fejetonu vůbec, bylo tvoření překvapivých mozaikovitých spojení, které vedlo čtenáře k dojmu tzv. míhavosti. Ta byla pro jeho novinářskou tvorbu příznačná od šedesátých let až do sklonku jeho života. Jen v roce 1866 lze podotknout, že blížící se válečné události směřovaly v krátký čas Nerudovu tvorbu tvárně spíše k reportáži. Svou pozornost soustředil v té době k odjezdu válečných kolon a náladám obyvatel v severočeském pohraničí. Mohli jsme se tak v novinách setkat s obrázky vojenské stravovací etapy namísto tradičních společenských či politických událostí. Po odeznění válečné etapy Neruda sice opět sáhl po osvědčených typech textů, v následujících letech ho ale i tak obohatil o žánry folklorní prózy. Mezi pravidelně otiskované články té doby patřila například velmi oblíbená „výroční kronika“, v níž byly glosovány i významné body ročního koloběhu. Čtenář si mohl povšimnout především periodicky se opakujících společenských událostí. Díky omezení čtenářské základny na nižší a střední vrstvy Neruda sestoupil v šedesátých letech za potenciálními adresáty svých

²³ Jan Neruda – Česká společnost I, Praha 1951, s. 91 – Spisy J. N., sv. 21.

článků do blízkého literárního prostředí, se kterým se snažil setrvat v co nejužším kontaktu. Psaním humorek, anekdot, memorát či domněnek rozšířil i svůj repertoár tvárných prostředků fejetonu.

Do popředí Nerudových příspěvků se velmi často dostávala replika fiktivní komunikace se čtenářem, jako například: „Váš uctivý služebník, vážení čtenářové a laskavé čtenářky, jakpak se ráčíte? Nemusíte mně odpovídat, tážu se jen tak, abych měl začátek.“²⁴ Blízká byla čtenářské obci v jeho pracích také hovorovost, pro niž bylo nejpříznačnější užití deixe. Např. „A ta nová éra, ta je nejspíš tamhle mezi stenografy ten jednoročák v uniformě.“²⁵

Deixi Neruda využíval především kodkazování na prostorový či situační kontext, který u čtenáře považoval za známý, ačkoli to tak být nemuselo. Pomáhal si tím tak ke vzájemné bezprostřední důvěrnosti mezi autorským subjektem a čtenářem. Tento postup můžeme najít i v Povídkách malostranských, kde jím Neruda dosahoval iluze důvěrné známosti prostředí. Hovorovost tak v druhé polovině šedesátých let pronikla do všech vrstev jeho fejetonu, a vtiskla tak jeho publicistické tvorbě již v jejích začátcích osobitý ráz. Fejetony té doby náhle kolísaly mezi vážností a ironií či satirou, což velmi oživilo celkový pohled na soudobou společnost viděnou očima tohoto předního přispěvatele do Národních listů.

V počátcích šedesátých let devatenáctého století můžeme pozorovat stále častější využití beletristických postupů v české žurnalistice. Neruda se však snažil o snahu opačnou, využít specifické prostředky publicistiky k obohacení tvárných postupů v beletrii. Na tuto skutečnost narazil u Nerudy například Arne Novák, který ji však hodnotil jako Nerudův nedostatek: „*Od Arabesek k Povídkám malostranským odehrává se zápas mezi epikem a fejetonistou, v němž fejetonista namnoze vítězí. Velká výpravná linie jest chvíli od chvíle borcena causeristickou odbočkou, postavy jsou náhle přelomeny vtipným nápadem, dějový tok vážne vždy znovu na mělčinách žurnalistického anekdotického rozmaru.*“²⁶ Jeho stanovisko by se však dalo označit jako neoklasicistní, kdy pozdvíhal žánrovou čistotu a zároveň žádal jasné vymezení hranic mezi esteticky orientovanou beletrií a českou žurnalistikou. Naopak Nerudovo pojetí žurnalistiky velmi obdivovala v době šedesátých let Eliška Krásnohorská.

²⁴ Jan Neruda – Česká společnost II., str. 389.

²⁵ Jan Neruda – Česká společnost II., str. 537.

²⁶ Arne Novák – Jan Neruda – Praha 1921 – str. 27-28.

Ta oceňovala především jeho vysoký fejetonní styl. Velmi vyzdvihovala u Nerudy jeho nezávislost na dobových žurnalistických klišé a originalnost syntaxe fejetonů. Naopak nekladla nikterak důraz na souvislost těchto tvárných experimentů s rozvojem dobové beletrie.

Proti stanoviskům Krásnohorské se později postavil svými analytickými studiemi například historik Otokar Sýkora. Ten kritizoval zejména v pozdějších Nerudových fejetonech humorný prvek, který považoval mnohdy za lascivní a mělké vtípkování. Rozvoj českého fejetonu jako velmi oblíbeného publicistického žánru té doby byl tak velmi ostře oddělen od proměn moderní české beletrie a Neruda byl často reklamován jako tvůrce oblasti krásné literatury.

I kritik František Xaver Šalda se vyslovil k názoru, že Neruda je prvořadým autorem s velkým významem pro novinářskou tvorbu. Šalda tak popíral u Nerudy pouhé kopírování skutečnosti jako jev literárně druhotný.

Arne Novák i František Xaver Šalda se tak shodli, že Nerudovy prózy, které upomínají v mnohém na dobové beletristické konvence, konstatují již dlouho dobu svou zřetelnou návaznost na esteticky náročný kontext evropské i české literatury. Nemohli si však odpustit dovětek, že fejeton se jeví jako nucená daň, která ubírá síly stárnoucímu básníkovi. Nový pohled na tuto dlouho diskutovanou problematiku přinesla již ve čtyřicátých letech dvacátého století stať Karla Poláka nesoucí příznačný název Obrana Nerudovy prózy, kde si za hlavní cíl zvolil Polák její ospravedlnování. Nejvíce se snažil poukázat ve stati na nutnost vyrovnat se s jejími prvky, které v mnohém vykazovaly svůj fejetonní původ. Polák viděl hlavní klad ve vzájemné souvislosti mezi oběma oblastmi Nerudovy prózy i fejetonu jako inspirativní a dokonce vyzdvihl myšlenku věcné souvislosti mezi poezií a fejetonem.

Za nejpodstatnější je doposud považována monografie Aleše Hamana uvažující nad Nerudovou prózou i fejetonem nejen v kontextu celé spisovatelovy tvorby, při které zohlednil poprvé také proměny české prózy s důrazem na Němcovou a Máchu. Haman vidí především zásadní stylový rozdíl mezi Povídkami malostranskými a Arabeskami, a to i v důsledku toho, že Arabesky vznikly právě v první polovině šedesátých let, tedy v čase, kdy Nerudův fejetonní styl nebyl ještě vyhraněn do konkrétní podoby. Ve své monografii také zmínil analogii Nerudova fejetonního stylu, která úzce souvisela s dalším rozvojem české prózy, kdy viděl významné pojítko zejména s literární groteskou Haškovou. Do

typologie možných období Haman ještě doplnil například Bohumila Hrabala, u něhož viděl podobu s Nerudou především v akcentu na asociativnost, hovorovost a zdůraznění autorské autostylizace v jeho fejetonech.

Později se fejetonu podařilo vymanit z literárně-historických soudů žurnalistické služebnosti a bylo na něj nahlíženo ve vztahu s rozvojem moderní české prózy. Z tohoto pohledu Nerudovy práce nevykazovaly jasnou hranici mezi těmito dvěma žánry. Naopak byla otevřena řada prostorů vzájemného prolínání a převrstvování obou žánrů. Příznačná byla pro fejeton té doby dynamika, která mířila postupně do povídky. Pro tento žánr bylo u Nerudy charakteristické v šedesátých letech zejména polemizování se sentimentální novelou, pěstovanou u nás především J. K. Tylem. Blízkost těchto dvou žánrů u Nerudy zhodnotila i Jaroslava Janáčková, předmětem jejíhož zájmu se staly především texty Povídek malostranských, avšak neopomněla se zaměřit ani na Trhany či Arabesky. Za radikální rozchod s prozaickou tradicí doby považoval Figurky i Jakub Arbes, který se o nich často zmiňoval ve svých recenzích. Naopak u Povídek malostranských spatřoval Arbes i určitý látkový základ z fejetonu. Můžeme v nich však shledat prvky městského folkloru, který se stal tak podstatným pro fejetonistiku našeho předního průkopníka tohoto žánru.

Postupem času docházelo přirozeně ke změně hodnot, a vstupní pasáže z dětského pohledu tak v mnoha případech nahradila pozornost směřovaná od samých jevů k sociálním vazbám. Postavy se tak proměnily ze svého povrchu a odkryly více své morální kvality, čímž se tak staly pro soudobou čtenářskou společnost mnohem bližšími a autentičtějšími. Tento tvárný postup je zajímavě nastíněn v identické podobě ve fejetonu, a to již roku 1862 v beletrizující „Rodinné kronice“. V díle Drobné klepy bychom také našli příspěvek „Fejeton vzpomínek“, který v sobě shrnuje základní principy vyprávění, které jsou téměř identické zejména s Hastrmanem. Charakteristická byla pro Nerudovu prózu tzv. mozaikovitost textu, která napomáhala utvořit složité dění významu. Dle kritiků šlo o záměrnou tendenci vedoucí u organizace textu k důslednosti a následné gradaci v čase. Výmluvným dokladem tohoto tvrzení se stala Nerudova poslední próza – povídka Papoušek.

V Papouškovi jsou zejména patrné fejetonní podněty, například mozaikovitá kompozice či rafinovaně vedená hra se čtenářem o hodnotící postoje. Je určitě zajímavé se tedy pozastavit z tohoto hlediska nad vnitřní dynamikou a napětím mezi tvarem a děním

smyslu, které se později velmi odrazilo právě v Nerudově publicistické tvorbě šedesátých let. Modelový čtenář byl Nerudou v této povídce ale často právě i ve fejetonech směřován ke kontextovému způsobu čtení, kdy jednotlivé motivy, například i diakritická znaménka, mohou dostávat povahu specifických znaků, které svým postavením odkazují k dějům či významům ležícím mimo vlastní text. V jeho publicistice vypravěč postupně od šedesátých let získával podobu neomezeného a absolutního, ale zároveň představoval ironicky prezentovaného krále fejetonní mozaiky.

Stal se tak tradičním protikladem pro model vyprávění založeného na vševědoucím a všemohoucím vypravěči, který často dominoval nad ostatními vrstvami textu a čtenářem samým. Ten je bezpečně manévrován k závěrečnému prozření. Povídka Papoušek skrývá ale řadu dalších osvědčených postupů, které Jan Neruda využíval ve své publicistické tvorbě.

Kupříkladu odbornický výklad papouška o původu a charakteru se v mnohém shoduje s Nerudovými fejetony pojednávajícími o původu a vlastnosti nejrůznějších jevů, jakými byly například čaj a pivo. Prvky publicistického žánru můžeme spatřit zejména i u vyostřeného až ironicky zlehčujícího pointování odstavců či vsouvání asociativních odboček. Naopak ve fejetonu osmdesátých let bychom u Papouška našli shodnou stylizaci vypravěče jakožto vládce textu na jedné a jakoby bezděky odhalovanou komičnost skrytého člověka na straně druhé.

Právě motiv vypravěče a jeho osamění, které si můžeme vyložit jako životní prohru, se často střetává se sebevědomou dominací vůči jiným příběhům. Postava vypravěče je však popsána na mnohem větším prostoru, čímž Neruda dosáhl svého příznačného přiblížení samoty, které je stylizováno na samé hranici ironie.

Jisté fejetonní prvky Neruda promítl ale i do svých sbírek Písní kosmických a Balad a romancí. V obou sbírkách můžeme najít shodnou základní stylizaci odkazující k autorovi, který působí spontánním sebevyjádřením, a tak se může zdát stejně jako v mnohých fejetonech, že čtenář jakoby splývá do jediného, blíže neodlišitelného celku. Podstatnějším se však může zdát v porovnání s fejetonem základní komunikační strategie textu, která si tak pohrává se čtenářovými pocity a postoji.

Ty jsou nejprve směřovány určitým směrem, který je ale zpravidla v druhé části sbírky naprosto popřen. Literární historik Aleš Haman k Písním kosmickým podotkl, že krásně nastiňují tematickou různorodost, která je tak příznačná pro pozdější Nerudův styl a

to nejen v poezii, ale především i publicistické tvorbě. Za pomoci polytematických mozaikovitých celků se Nerudovi zdárně podařilo vytvořit představu mnohotvárnosti života, čímž předznamenal moderní literaturu našeho století.

Další významný historik, který se často obracel k Nerudovým dílům se svým názorem, byl, jak už jsme předestřeli dříve, literární historik Arne Novák, který u Písní kosmických naopak postrádal vnitřní ideovou nutnost, a označil tuto sbírku dokonce jako nebezpečné přiblížení veršovanému žurnalismu. Svým tvrzením tak Novák jen posílil přesvědčení, že se v Písních kosmických odrazem mozaikovitého principu uspořádání textu Neruda opět přikláněl k formě žánru fejetonu a své rafinované herní textové strategii, kterou upřednostňoval ve fejetonech především šedesátých a sedmdesátých let. Nelze však s jistotou říci, že se jednalo o úmyslný záměr. Spíše šlo o prolínání nového funkčního a kontextového ukotvení tvárných principů přes hranici beletrie a žurnalistiky.²⁷

4.2. Nerudův fejeton sedmdesátých let – krize hodnot

Práce, které byly vytvořeny na poli fejetonu mezi lety 1870-1880, se staly předmětem odborného zájmu většinou až ve své druhé fázi fungování, kdy se staly součástí výborů uspořádaných v druhé polovině desetiletí. I přesto, že se dočkaly fejetony z této doby výborů a sborníkového vydání, zůstávaly ve stínu knižních edic. Výjimku tvořily studie historika Aleše Hamana, který se zabýval charakteristikou Nerudovy fejetonistiky a její konfrontací s dobovým děním ve společnosti, kde vyzdvihoval do popředí schopnost autora přiblížit velmi výstižně společenské postoje.

Vyšlé knižní výbory měly řadu výhod, jakými byla například i ta, že se stávaly reprezentativní součástí salonních biblioték. Text fejetonu byl také často vytržen z kontextu ostatních rubrik, což vedlo stále častěji k nutnosti připojovat k výborům komentující aparáty.

Při nahlédnutí do výborů z těchto let je patrné, že měl Neruda na paměti při výběru hledisko těch článků, které se začleňují do beletristického kontextu. Nejčastěji se tak jednalo o příspěvky podobné cestopisu, reportáži. Najít jsme však ve výborech mohli i fejetony, připomínající mnohými specifickými znaky novelu či povídku.

I přesto, že by se právě sedmdesátá léta mohla jevit jako doba, kdy docházelo ke klidné stabilizaci a rozvoji dosavadních postupů ve fejetonu, nebyla tomu úplně tak.

²⁷ Dalibor Tureček – Fejeton Jana Nerudy – str. 107-140.

Zaměříme-li se na celkový úhrn Nerudových textů, všimneme si naopak výrazné vnitřní dynamiky, kterou fejetony obsahují. Nejednalo se však o jakýsi prudký předěl či naprostou změnu tematiky, to by si také nemohl tak zavedený žurnalista, jakým Neruda v té době byl, ani nemohl dovolit. Nesetkal by se s ohlasy u samých čtenářů a ani redakce Národních listů by mu to netolerovala. Neruda začal ve fejetonech postupně přehodnocovat funkci dosavadních prvků a odhodlal se ke včleňování prvků nových. Dříve než se seznámíme blíže s naznačenými změnami, pokusíme se předestřít příčiny, které k tomuto kroku publicistu vedly. Velkou roli k uskutečnění změny pro Nerudu určitě představovala v té době změna prestiže jak v celku české fejetonistiky, tak i v rámci fejetonní rubriky Národních listů. Již v předchozím desetiletí si Národní listy se svou fejetonní rubrikou získaly přívlastek nejvyšší rubriky zabývající se tímto literárním žánrem ve všech česky vydávaných listech vůbec. Ilustrativní doklad pro to představuje například porovnání s prvním ročníkem časopisu *Národ* z období 1863-64, kde se nacházely spíše naučné články či seriálové otisky beletrie. Fejeton jako takový se tam pak objevil nejvýše třikrát do měsíce. V druhé polovině sedmdesátých let se v redakci Národních listů nad fejetonní rubrikou vystřídal nepřeberné množství externí přispěvatelů, kteří však navázali mnohdy na tvárné postupy vypracované Nerudou v předcházejících letech.

Neruda svým vlivem ovšem nepůsobil pouze v Národních listech, jeho působení se přesunulo i do regionální žurnalistiky, kde se mnohý publicisté nechali jeho náměty a postupy inspirovat. Dokladem toho může být například fejetonní rubrika českobudějovického časopisu *Budivoj*. I přesto, že se v něm causerie objevovaly jen zřídka, vždy měly příznaky Nerudova stylu. Nelze sice označit kvalitu takovýchto lokálních článků za valnou, z našeho přístupu ale tyto články byly podstatnou skutečností nápodoby Nerudova stylu coby normotvorné kvality obdobných fejetonů té doby.

Mimořádná prestiž rubriky však přinášela s sebou i mimořádnou míru nároků ze strany soudobé čtenářské obce. To vedlo k dalšímu precizování vlastního stylu. Potenciálně se jednalo i o tlak na samu změnu stylu. Nejvýraznější proměnu, kterou můžeme v Nerudově fejetonistice sedmdesátých let pozorovat, je změna herní autostylizace žurnalisty a její ústup ve prospěch autenticity představující subjektivitu autora. Velmi dobře je také společnosti známo, že Neruda prošel v těchto letech osobní deziluzí a často okusil pocity osamělosti spojené s nedoceněním a sebelítostí.

Do krajnosti byla tato situace vystupňována hned v roce 1871, kdy byl Neruda napaden v aféře Montagsrevue. Ta informovala o Nerudovi jako možném vlastizrádcí, který měl předávat kompromitující údaje o českém společenském a politickém životě vídeňským žurnalistům. Naštěstí se nakonec žurnalistovi podařilo obhájit. I přesto byl ale následující léta často spojován při různých domněnkách s rakouskou policií. Na kvalitu jeho tvorby pak dolehla ke konci desetiletí i prudká roztržka uvnitř Národních listů s jejich majitelem Juliem Grégrem, kdy se nakonec ocitl i v těžké ekonomické situaci díky nakladateli Dattlovi.

Všechny tyto tíživé skutečnosti tak výrazně ovlivnily formování autostylizace žurnalisty a přispěly k odložení zástupné masky národního bojovníka a komentátora, který dříve sledoval barvitě obecné či kolektivní cíle a hodnoty. Změna životních pocitů, z nichž fejeton vycházel, se nutně odrazila i na jeho tematicke a tvaru. Zásadní proměnu představoval posun v posloupnosti funkcí. Neruda se sice nezřekl úplně společenské bojovnosti ve svých člancích, i tak ale získala prvotní postavení funkce zábavná. Díky tomu můžeme velké množství humorně pojatých fejetonů právě v sedmdesátých letech jeho tvorby.

Naopak cílem pro ironii a kritiku se staly Nerudovy postupy české politiky. Nejvíce se však nebál kriticky pohlédnout na staročeské představitele soudobého politického dění. Zapomenuto v ironických popisech nebylo ani vnějškové vlastenectví české šlechty. Hojně také Neruda napadal svými řádky předsedu klubu českých poslanců na Říšské radě hraběte Jindřicha Clama-Martince. Jeho hlavním cílem bylo poukázat společnosti na pokrytectví v české politice. Například ve sborníku Drobné klepy se Neruda vyjádřil takto: *„Trvám, že není jediného poctivého muže mezi námi, který by syt všech možných lží a sebelesklejších frází, netoužil po tom, aby národem zavládla všude a ve všem již pravda. Jsme-li v něčem slabí a nedochůdní, přiznejme se k tomu, již tím přiznáním nabýváme síly k mohutnějšímu. Vůdcové, střežte se klamat lid lží sebe menší a třeba „dobře“ myšlenou.“*

28

Pocit marnosti nad stavem soudobého politického dění popisoval Neruda s jedinečným poetickým patosem, jaký v jeho žurnalistice nenalezneme kupříkladu takto: *„Osude lidstva, což nám Čechům nedáš také jednou celé jaro? Nedáš nám alespoň nějakou řádku dnů, v nichž bychom byli bez starosti o to, co je nám nejdražšího, kdybychom mohli*

²⁸ Jan Neruda – Drobné klepy III – str. 183.

snít s nadějí, že sklizeň zůstane nám, těšit se z darů přírody, zasmát se bez bolesti, žít bez strachu o život, nadýchat se volného vzduchu? Musí nám každého jara, když pučí nové květy, pukát také vždy zas ty staré rány naše? Neutržili jsme těch ran za lidstvo, a máme my z lidstva být jediní věčně nešťastní? Musí být život každého z nás den po dni chudý oblázek a život národa jen nahým pohořím? ²⁹ Tímto motivem „krátkého českého jara“ představujícího symbol převahy etap deprese v českých dějinách se Neruda pozastavil nad souvislostí svých fejetonů a beletrie, kde můžeme spatřit základ v Romanci o Karlu IV. či v Baladách a romancích.

Prolínání pocitů vnitřní krize s krizí dění ve společnosti velmi výstižně popsal Neruda vzhledem k celé české společnosti ve sborníku Česká společnost: *„Navykli jsme si již proti každému na jakýsi stereotypní výraz ve tváři, ne nepřátelský, ne zlý, vcelku od srdce mizerný. Dospěli jsme tak daleko, že sobě faleš tu odpouštíme co jakous ještě modrost. Ukažte mně někoho, který za našich dnů pouhou poctivostí přivedl to k něčemu.“*³⁰ Velmi zdařile se těmito řádky Nerudovi podařilo zachytit to, co pociťoval ze soudobé společnosti a jejích vztahů, které v té době v Praze panovaly. Budoucnost vystřídala náhle v Nerudových fejetonech idealizovaná minulost, do které promítal žurnalista autenticitu a citovost – *„Ale – už je skoro nevolno při těch vynálezech zimničně stíhajících! Svět bude brzy samý chladný, bezcitně pracující stroj – děsné ... Může dnes slavika potěšit zpěv, když si pomyslí, že někde pod stromem sedí ptáček a chytá do fonografu jeho písničky, jež pak bude prodávat sto tuctů za zlatku.“*³¹

Nedůvěra v soudobou společnost a pocit životní deziluze vedly Nerudu k návratu k opomíjeným postupům prestižní dobové poezie. Hojně se tak objevují obsáhlá líčení přírody, kdy původní ironický motiv přírody jako nepřítele obyvatele města vystřídal lyrizovaný obraz krajiny: *„Snad nebylo ještě také zimy od oné doby, kdy poprvé v stále květnatý háv naší země zadechl mráz, od oné noci, kdy zbledla lilie, nahnula se vrba a zesmutněly cypřiše. Kde je ta zima s železnými svými svaly! Letos nezběhal povrch země, svět se ani jeden den neztratil ve sněhu - nikde se neláme sluneční světlo v ledu – modře, rudě a bíle – řeka nepraská, kámen se netrhá.“*³² Předchozí pasáž tak jen velmi vybraně

²⁹ Jan Neruda – Česká společnost III – str. 209.

³⁰ Jan Neruda – Česká společnost III – str. 194.

³¹ Jan Neruda – Drobné klepy III – str. 294.

³² Jan Neruda – Česká společnost III – str. 293-294.

dokládá, jak dokázal Neruda svými fejetony popsat lyricky například meteorologickou situaci i přesto, že v začátcích své tvorby se od přírody odvracel.

Povšimnout si však můžeme, že v průběhu fejetonní tvorby sedmdesátých let ustupovala dřívější polytematičnost do pozadí a jádrem není již vlastní sdělení, nýbrž je pozornost upírána Nerudou na styl, jakým se obecné a často opakované náhledy vyjadřují. Překvapujícím se pro čtenáře stala i proměna stylizace autorského subjektu, kdy pozici causeristického glosátora zaujal lyrizující epik.

Nebylo pak tedy pro čtenáře velkým překvapením, že se autor svými fejetony začal navracet k motivům vzkříšení, nanebevzetí či symbolice kříže. Zájem o biblickou symboliku byl při tom zřejmě úzce spjatý s Nerudovou návštěvou Jeruzaléma v roce 1870. I tak ale tento obrat znamenal pro soudobou společnost velké překvapení, když přední český fejetonista obrátil od svých protiklerikálních postojů, kdy velmi často dříve satirizoval a humorně přibližoval působení jezuitů či konání samého papeže Pia IX. Například fejetonem „Jubilejní“ z roku 1877 se ostře opřel do papežova konání: *„Za to se nesmí zapomenout, že on už roku 1850 dal přivést z Paříže zcela novou, pěknou gilotinu – ať někdo tedy tvrdí, že papežství se nehledí smířit „s ideami revolučními. Je to slávy! Ve dne as předstupují před něho řady za řadami vděčných poutníků. A v noci, v hodině duchů, předstupují as před něho řady za řadami vděčných duchů těch, jimž dal odlehčit guillotinou, olovem, mučidlem nebo provazem.“*³³

Biblické motivy se staly vhodným prostředkem pro témata národní deprese a napomáhaly evokovat ve čtenáři pocit zklamání. I od této tematiky nakonec ale Neruda ustoupil a lyrický pohled již ani v druhé polovině sedmdesátých let nebyl součástí obecných úvah o společenském dění. Ve fejetonech naopak začal ke konci desetiletí hledat útočiště v popisu silných osobních zážitků a podával tak čtenáři pohled na kladné emocionální prožívání skutečnosti. Velmi oblíbeným tématem fejetonů či kramářských písní se stalo v té době i líčení velmi obvyklého tématu jakým je požár. Základem popisu se stávala metafora ohně: *„Ostrými jazyky probodal střechu a než se kdo nadál seděl na štítu a otrásla sví plamenná křídla. Zvony městské duněly, oheň širokým proudem se valil dál, šlehal, hýřil – tu vyhodil balvan pramenů, tu balvan kouře, tu zas milión jisker náhle*

³³ Jan Neruda – Proti srsti – str. 5-6.

do výše – skákal ze střechy na střechu, tančil na kolmé stěně, až najednou, jako by náměsíčník, seděl nahoře na věži.“³⁴

Podstatné proměny se ale dočkala také forma čtenáře Nerudových fejetonů. Dříve byl text orientován na poučení čtenáře, který byl veden k určitému věcnému postoji. Na konci sedmdesátých let se však Neruda obrací spíše k subjektivně cítícímu jednotlivci, jehož závěrečný dojem z díla příliš nezáleží na jeho postoji, názoru či národní příslušnosti. Do popředí naopak autor staví estetický prožitek ze sdělení. Tímto krokem se podařilo Nerudovi překročit účelnost novinového článku, a posunout tak fejeton k beletrii ještě blíže, než se mohlo zdát uspořádáním knižních výborů. Částečný návrat k předchozímu stylu by se dal spatřit v druhé polovině sedmdesátých let díky určitým znakům polytematičnosti i vystupování samotného fejetonisty, který neomezeně ovládá celý text.

Koncem desetiletí využíval Neruda ve svých textech jako prostředek zábavnosti parodii. S oblibou parodoval zejména klišé z úředních výnosů či žurnalistiky. Parodii těchto klišé pak spojoval se sebeironickou autostylizací či lyrizujícím stylem. Kupříkladu hospodskou rvačku tak pojal jako válečné zpravodajství a uzavřel pointou: „*Nemáme pražádné příčiny, abychom pochybovali o zprávě svého zpravodaje, a jediná věc se přitom halí v roušku tajemství, co tam měl v tu dobu náš zpravodaj dělat?*“³⁵ Poutavě se podařilo Nerudovi zachytit i prostředí lampionového průvodu, který popsal jako zosobněný lampion: „*Nejdříve jsem se slavnostně vlnil od bývalé Koňské brány směrem dolů a musím říci, že jsem v široké té krásné třídě, ozářené tisíci světél, obrovskými plynovými hvězdami a ohnivými kruhy činil přímo „imponující dojem“.*“³⁶

Prolínání takovýchto autostylizací s humorem a vážnými pasážemi výkladu vedlo často k nejednoznačnosti autorského postoje, který byl mnohdy čtenářskou obcí Nerudovi vytýkán.

Obzvláště v případě vážného výkladu musel mnohdy autor čtenáři objasňovat, zda se jedná o parodii či nikoliv, neboť to bylo těžko správně rozpoznatelné.³⁷

³⁴ Jan Neruda – Drobné klepy IV. – str. 354.

³⁵ Jan Neruda – Česká společnost III. str. 230.

³⁶ Jan Neruda – Drobné klepy IV. str. 56.

³⁷ Dalibor Tureček – Fejton Jana Nerudy – str. 141-156.

4.3. Nerudův fejeton osmdesátých let – syntéza a modifikace

Pokud podotkneme, že Nerudův fejeton předchozích období se vyznačoval svou mnohotvárností a různorodými autorskými postoji, právě jeho poslední období mezi léty 1880 – 1891 je ještě více mozaikovitě a mnozí ho mohou vnímat dokonce s nádechem roztržitosti. Pestrost fejetonů té doby může svádět posluchače k naprosto protikladným závěrům než k těm, kam byl text autorem směřován v původním smyslu. Poprvé se k tomuto náhledu vyjádřila Eliška Krásnohorská již po Nerudově smrti, kdy vyzdvihla autorovu geniálnost, která vedla k hlavním příčinám oblíbenosti Národních listů u čtenářů. Krásnohorská také považovala rubriku Nerudových fejetonů za tzv. „tribunu veřejného mínění“. Právě ona také vysoce oceňovala Nerudův humor, kterým k sobě své čtenáře bezesporu nejvíce dokázal přilákat.

Vyhrocení v této polemice fejetonu Jana Nerudy přinesl Albert Pražák svou prací z roku 1907, ve které zmínil spoustu zajímavých, avšak ostrých myšlenek. Pražák v Nerudových fejetonech sedmdesátých let kritizoval uměleckou souměrnost, kterou dle něj autor stavěl nad zájmy svých čtenářů. Naopak mezi léty 1870-80 pozoruje v jeho pracích kolísavost, kde se nebál vyřknout i názor, že řada Nerudových fejetonů obsahuje povrchnost, jež má platnost pouze den. Velmi odmítavý postoj zaujal Pražák také k údajnému Nerudovu ustupování širokým vrstvám, které prý ovlivňuje neobsažné a rozvleklé vyprávění. Naopak oblibu si získal u Pražáka fejetonista svým otřelým lokálním vtípem. V třetím období rozvoje Nerudova fejetonu vnímáme výrazně proměnu hodnot, kdy na první místo autor stavěl svůj úděl rozveselujícího humoristy, služebnictví na místo druhé a až na posledním místě stálo umění. Fejetonista sestoupil tak níže mezi čtenáře a oslavoval především známé populární osobnosti.

Často také kritizoval svou práci a mnohdy navodil svou staromládeneckou povídavostí až dojem kluzké či pikantní noty. S přibývajícimi léty a především životními nezdary se Neruda ubírá ve svých člancích také k erotické tematice, která často souzněla s jeho staromládeneckou autostylizací. Na čtenáře tyto pasáže pak působily spíše jako sebeironizující obraz autora nežli choulostivé žertování, které původně od příspěvku očekávali. Již zmíněný literární historik Aleš Haman pohlédl ve své době na Nerudův fejeton osmdesátých let především z pohledu obsahu ve spojení s kontextem, v němž samotný fejeton vznikl. V tomto úskalí viděl Haman hlavní důvody, proč byly právě

v této době Nerudovy žurnalistické práce tak oblíbené, dokonce více, než jeho práce beletristické.

Ke konci osmdesátých let o tematice Nerudových fejetonů hodně rozhodovalo dění v Národních listech. Vzhledem k tomu, že se v té době tamní fejetonní tvorbě věnovali spolu s Nerudou ještě Vilém Ryba a Josef Kuffner, psával Neruda především články zachycující například výroční témata jako masopust či Velikonoce nebo zasahoval v národně vypjatých či politicky prvořadých událostech. V porovnání s konkurencí však kritici, jakým byl například Arne Novák, vždy dávali Nerudovi prvenství v kvalitě této tvorby. Příznivý vliv Nerudy na fejeton Národních listů můžeme spatřit také v porovnání s fejetonem Pokroku, který měl tendenci ubírat se cestou informovanosti a monotematicnosti.

Konec osmdesátých let však znamenal pro Nerudu i zřetelný rozpor s nemocí, která ovlivnila jeho vzdálení od společenského dění a mnohdy mu dokonce úplně zabraňovala psát. V důsledku toho se pro fejetonistu stala na určité chvíle jediným zdrojem inspirace literatura či časopisy. V článcích z té doby jsme se tak mohli setkat se světci nebo takovými zajímavostmi, jakými bylo ovocnářství či pivo, pro jejichž sepsání čerpal Neruda z encyklopedií a naučných knih. Nahlédnout jsme prostřednictvím fejetonů konce desetiletí mohli také na situaci, kdy se Nerudovi podařilo dokázat čtenářům, že i v tak těžké životní situaci v období nemoci neztrácí svůj vytříbený smysl pro humor. V monotematickém článku se přenesl s oběma národními hrdiny Husem a Žižkou do situace, kdy Hus prostřednictvím telefonu snaží vyvléci z účasti na Kostnickém koncilu a k upálení místo sebe posílá fotografii. V závěru fejetonu pak odchází se Žižkou na Příkopy prohlédnout si tamní holky. Žižka: „*Co pak bych se směl dnes Němců spustit? To by mně v Jirchářích pěkně vynadali!*“ Hus: „*I jdi! Utečeš, když na tebe čtrnáctileté židě plácne!*“ Žižka: „*Nechme hádek, rozumíš? – nestojíme dnes oba za nic. – Pojd' – půjdem radš na Příkopy, prohlédnout si trochu holky!*“ Hus: „*No pojd'me tedy! Ale když je jich ted' zde po čertech málo hezkých! Arci, je po masopustě. Ty hezké, které kvůli tanci sem z venkova napršely ... (odcházejí, další slova není slyšet.)*“³⁸

Za zajímavé stojí i podotknout, že si Neruda vytvořil při snaze organizovat text jako průsečík mezi čtenářskými očekáváními dílčí autorské hodnocení a překvapivou pointu.

³⁸ Jan Neruda – Proti srsti – str. 85.

Podařilo se mu také na konci své tvorby hezky zdůraznit krajní polohy své autostylizace, kde se střetávalo staromládenecké bručounství s vševládnou mocí populárního fejetonisty.

5. TEMATICKÉ ROZDĚLENÍ NERUDOVÝCH FEJETONŮ

Ač se to může zdát jednoduché, roztrždit fejetony Jana Nerudy není úplně tak jednoduchou záležitostí. Obtížnost tohoto kroku je způsobena především tím, že se mu podařilo ve fejetonní tvorbě zabrousit do všech směrů. Jednoznačně tedy vystihnout jakési ohraničené kategorie a roztrždit jeho příspěvky do příznačných skupin tak bude velmi nesnadné. I přesto se o to ale pokusím v následující kapitole své práce a věřím, že tím vytvořím pro čtenáře zajímavý obrázek dokazující, že Nerudova žurnalistická tvorba nezná mnohdy přesných hranic.

Přibližně by se daly fejetony rozčlenit na tyto čtyři skupiny:

- a) umělecké a literární,
- b) společenské a kulturně-historické,
- c) cestopisné,
- d) příležitostné – causerie a polemiky.

Ač jsem předestřela, že se toto rozdělení může zdát přibližné a pro mnohé čtenáře nepřehledné, dokáže nám alespoň z části podat jakýsi přehled o tematickém roztrždění Nerudovy žurnalistické tvorby a neznalci, jak již z tohoto přehledu může být patrné, že byl Neruda bezesporu autorem, který ve své fejetonní tvorbě dokázal obsáhnout mnoho oblastí, a tak se jeho příspěvky staly různorodými a čtivými pro širokou soudobou čtenářskou obec.

5.1. Fejetony umělecké a literární

Nerudovy literární a umělecké rozpravy patří bezesporu k nejoblíbenějším kouskům celé jeho žurnalistické tvorby. Mnohdy narazíme mezi nimi na vážné kritiky či veselé rozpravy. Mezi veselými rozpravami mě velmi zaujal fejeton „Romeo a Julie – Paskvil na lásku“ ze sborníku *Žerty hravé a dravé*. V něm Neruda velmi výstižně nastínil ironický postoj k německým kritikům a zároveň podal svými řádky jakési poučení široké veřejnosti. Autorův ironický postoj k německým kritikům je patrný již z úvodu fejetonu: „*Eduard von Hartmann pouští se hned do osob hlavních, titulních. Vedlejší osoby jsou prý beztoho jen*

*kupou mizerného bejlí, aby Romeo a Julie vynikli co květiny, jsou jen močálem, aby se ti dva nad něj povznesli co lilie. Krásné lilie!*³⁹

V závěru fejetonu nastiňuje Neruda těmito řádky Hartmannův záporný postoj, který zaujímá k jiným kulturám. : „*Velmi trefně vytýká Eduard von Hartmann truchlohře Shakespearově ještě celou řadu jiných závažných vad. Předně: Julii ještě není ani čtrnácte let! To není pravda, povídá on, že u Italů a jižních Slovanů nastává pohlavní zralost dřív než u Němců, to prý je jen nižší stupeň kultury.*“⁴⁰ Ve všech fejetonech, kde se Neruda opřel o určité literární či umělecké téma, dokázal, že je velkým znalcem a estetikem nevšedního vzdělání. Stejně jako dokazuje můj výše uvedený fejeton týkající se Romea a Julie, že se autor velmi rád v kategorii těchto fejetonů zaobíral názory ať už na divadelní zpracování jednotlivých her či na daná literární díla. Mnohým čtenářům soudobých žurnálů zajisté také mohly utkvět v paměti fejetony dotýkající se některé časové a příležitostné divadelní hry, např. o výročním divadelním kousku „Mlynář a jeho dítě“ z roku 1871, kde uvedl Neruda druhou část fejetonu příznačnou pasáží „*To jsem si zas pochutnal! Já se totiž nesmírně rád bojím a jen proto jdu si vždy pro své výroční úzkosti za kulisy, když se dává „Mlynář a jeho dítě“. Jen hodně blízko do těch hrůz! A když se pak ta dramatická příšernost, na tebe sype jako vodopád, choulíš se a svíjíš, a mráz ti běží jako drobný chladný déšť po zimničně rozpálených zádech!*“⁴¹ Nerudovi bylo mnohdy vytýkáno, že nedovede napsat jedinou vážnou řádku na adresu divadelní či literární tematiky, ba naopak překypuje spíše v této oblasti nepřekonatelným humorem a dostatečnou dávkou ironie. S ní pak se nebojí mnohdy barvitě popsat veřejnosti smysl určitých literárních děl. Uvedená ukázka právě více než výstižně postihuje pár slovy postoj, který fejetonista k této hře sám chová.

5.2. Fejetony společenské a kulturně-historické

Kategorie společenských a kulturně-historických prací by se dala označit za oblast v Nerudově fejetonní tvorbě nejobsáhlejší a snad i nejrozmanitější. Prostřednictvím fejetonů této kategorie se Nerudovi podařilo velmi výstižně popisovat soudobé mravy a

³⁹Jan Neruda – Žerty hravé a dravé – str. 177.

⁴⁰Jan Neruda – Žerty hravé a dravé – str. 185.

⁴¹Jan Neruda – Žerty hravé a dravé – str. 170.

poměry ve společnosti. Nebál se tak svými fejetony odhalit veřejně její silné avšak mnohdy i slabé stránky. Lidé ho oceňovali především proto, že dokázal odhalit život v jeho pravé podstatě a nebál se veřejně zabývat i těmi tématy, která považovaly určité kruhy společnosti za tabuizovaná.

Široké veřejné mínění tak každý den na stránkách Národních listů seznamoval s tím, co se kolem něj aktuálně děje a co by bylo škoda nechat pod rouškou tajemství. Jak už napovídá název celé této podkapitoly, dotýkal se Neruda i mnoha historických událostí a jejich postav. Velmi zajímavý pro čtenáře, stejně jako byl pro mě, může se jevit fejeton „Mostecké půlnoční táčky“, kde Neruda sochám na Karlově mostě vnuknul možnost vzájemného dialogu a my tak jako čtenáři můžeme sledovat vzájemné humorně působící rozhovory mezi historickými postavami, jakými jsou například Kosmas či sv. Ludmila. Za zmínku dále stojí také Jan Hus či Jan Žižka, které jsem představila jako postavy jednoho z Nerudových fejetonů již v předchozí kapitole.

Neruda se jako spisovatel vyznačoval nejvíce a nejlépe výtečným pozorovacím talentem, který zužitkoval nejen ve své prozaické tvorbě, jak si můžeme povšimnout v Arabeskách či Povídkách malostranských, ale také právě ve své fejetonní tvorbě dotýkající se společenských a kulturních událostí.

Například fejeton věnovaný „Popelečním myšlenkám“, kdy Neruda s notnou dávkou ironie zajímavě povyprávěl a nastínil společnosti, že smrt je drahým špásem, je prvním důkazem, že si tento autor dokázal povšimnout leccjaké maličkosti, která však nepostrádala svou důležitost. „*Všude slyšíme naříkat na zlé časy, na těžký výdělek, na krach, a zatím, když jde člověk po ulici, potká funus za funusem a vidí, že přec nemůže být tak zle, když sobě lidé pořád ještě dovolují tak drahý výdaj, jaký je u nás smrt.*“⁴² Zajímavě také ironickou poznámkou do tohoto fejetonu Neruda promítl svůj veřejně známý postoj k církvi, kdy neopomněl zmínit, že na pohřbu vydělávají také kněží. „*Kněz má co sluha nebeského království ze smrti nejpěknější výděleček. Štola pochází sice ještě z dob Marie Terezie, ale průvod ke bráně není v sazbě žádný, a pan farář vadu tu napravuje ochotně a vydatně.*“⁴³ Vzhledem k tomu, že se ho samotného dotýkala problematika nízkého platu jako redaktora Národních listů, které věnoval celý fejeton „*Několik skutečně moudrých slov o spisovatelském honoráru např. slovy: „Je ovšem pravda, že malíři či sochaři také*

⁴² Jan Neruda – Žerty hravé a dravé – str. 36.

⁴³ Jan Neruda – Žerty hravé i dravé – str. 38.

žádají honoráru za své práce, ale což pak jsi opice, můj drahý? Ani by ti nebylo zdrávo, abys měl mnoho peněz! Žil bys dobře, musíš ale mnoho sedět a rozstonal bys se. Pak také pomni, že co básník jsi věčným jinochem a že není dobře, když mladý člověk má peníze v ruce! Děkuj pánu bohu, že jsou dobří lidé, kteří peníze berou obětovně za tebe(,) a buď jim za to vděčen.“⁴⁴ Tím jako by dokázal svůj rezignující postoj, nebál se ve svém fejetonu s příznačným názvem „V zájmu spravedlivé věci“ dotknout i formou satirického výkladu plateb školného. Kde zmínil například takto: „*Pražským učitelům budiž za návštěvu školy uloženo, aby platili školné, a sice každý ve výši posavadní své gáže, s kvinkvenálními přírážkami.*“⁴⁵ velmi hezky svůj ironický postoj k dosavadnímu systému.

Fejeton, který mi ale dlouho zůstane na paměti, a mohu ho tak jen vřele doporučit k přečtení, jsou „Nové míry“ z roku 1875. Název asi čtenáři moc nenapoví o obsahu, nicméně je dalším důkazem toho, že Neruda si opravdu pro své fejetonní vypravování vybíral mnohdy opravdu netradiční, avšak výstižné náměty mapující současné společenské dění. Tímto fejetonem chtěl poukázat, jak velký dopad mohou mít na společnost změny měrných jednotek. Netřeba dodávat, že vzhledem k Nerudově velké oblibě řady hostinců na Malé Straně se zabýval ve svém fejetonu právě přeměnou holby piva na litr. Zavedení metrické míry humorně popsal na změně Shakespearova díla: „*Zle bude pro Shakespeara, tuze zle! Matice česká, která vydala úplný překlad, měla by už teď poprosit profesora Studničku, aby jí Shakespeara honem přepočítal. Král Lear bude místo – Ba každým coulem král – říkat – Ba, každými 2 centimetry a 6.34008 milimetru král.*“⁴⁶ Nejvíce mě však zaujala Nerudova pasáž fejetonu, kdy dalo by se říci, že doslova oslavoval loučení s holbou piva po zavedení nových měr: „*Dnes tedy naposledy si pobudem s ní! Naposled se vztáhne k ní rozechvěná ruka naše, naposled nahlédnem do její jasného, milého oka, naposled splynou s ní rtové naši v žárném, trpce-sladkém políbení – a pak jí více nebude!*“⁴⁷

Při bližším poznávání i Nerudových fejetonů jsem si položila otázku, co způsobilo, že mohou stejně jako mě oslovit velmi poutavě i čtenáře dávno po autorově smrti. Odpověď zní jednoduše. Nerudovy fejetony nepostrádají aktuálnost a mnohdy v nich objevíme témata, která se dotýkají společnost i v dnešní době. Důkazem toho je například

⁴⁴ Jan Neruda – Žerty hravé i dravé – str. 92.

⁴⁵ Jan Neruda – Proti srsti – str. 21.

⁴⁶ Jan Neruda – Žerty hravé i dravé – str. 53.

⁴⁷ Jan Neruda – Žerty hravé i dravé – str. 56.

příspěvek s názvem „Vegetus, a, um. – Anima, ae.“, ve kterém se autor pozastavil nad problematikou nově nastupujícího trendu v jeho době, který představoval vegetariánský způsob života. Úsměvně zaujme v úvodu fejetonu Nerudův výklad pojmu, kdo je vegetarián: „*Vegetariáni jsou muži (mohou to být i ženy), kteří žijí v náhledu, že požívat mrtvol zvířecích je naprosto nezdravo, mrtvol bylinných naprosto zdrávo. Vegetarián dostane se při pohledu na pekáč jahel do nadšení, při pohledu na mírku otrub se mu sbíhají sliny v ústech, a když spatří na husím sádle pečenou jitrnici, odvrací se s opovržením.*“⁴⁸ V ironickém závěru nechybí Nerudovo zhodnocení celé problematiky, ze kterého by měl plynout námět na zamyšlení, který pojal slovy: „*Jen co pak tak najednou s řezníky! Ovšem, mohou se stát mediky, aby neupustili od svého, ale i to zaopatření bude jen dočasné, neboť lidé budou pak tak zdraví, že budou umírat bez vší lékařské pomoci. Musíme o tom přemýšlet, co že s řezníky.*“⁴⁹

5.3. Cestopisné fejetony

S ohledem na svou zálibu v cestování jsem právě v této kategorii Nerudových fejetonů ocenila jeho neobyčejný pozorovací talent, kterým dokázal mistrně vyličít a vtipně vypravovat své zážitky z cest. Neruda cestoval za svého života velmi mnoho a tím se vysvětluje, co zapříčinilo jeho neobyčejnou rychlost a správnost vnímání a pojmání cizích poměrů. Pokud bychom však hledali v cestopisných fejetonech nudné popisy zahraničí či formu učených knih o cizích zemích, můžeme s klidným srdcem konstatovat, že se tak určitě nestane. I tento typ fejetonů však Neruda neochudil o obrovský půvab a smysl, kterým svůj výsledek pozorování na cestách sděluje čtenářům.

V souborech fejetonů věnovaných právě těm cestopisným se můžeme setkat s popisem míst, jakými jsou například Cařihrad, Athény či Benátky. Neruda se však nezapomněl pozastavit svými řádky ani v Jeruzalémě či Bukurešti.

Mnohdy Neruda stejně jako ve fejetonu Mešity využíval srovnávacího prvku například při popisu architektonických staveb, kdy se tak ještě více přiblížil svým čtenářům, kteří si tak pod neznámými skvosty mohli s Nerudovou pomocí představit něco pro ně bližšího, např.: „*Při srovnání cařihradské Sofie s chrámem svatopetrským v Římě a*

⁴⁸ Jan Neruda – Žerty hravé i dravé – str. 93.

⁴⁹ Jan Neruda – Žerty hravé i dravé – str. 97.

*Řím prohrává při tom vždy. Nedá se vlastně provést žádné přirovnání přísné. Velikost kuple svatopetrské pochopíme teprv znenáhla, rozumem. Musíme dlouhou lodí kostelní až pod kupli samu, abychom měřili její výši, detail až unavuje, počítáme i práci zde, vidímeť ji na těch vydatných podporách.*⁵⁰ Neruda věnoval v části svých fejetonů pozornost také v té době vzdáleným arabským kulturám. V souvislosti s tím velmi zajímavě popsal problematiku spropitného v Evropě, kde nezapomněl zmínit čtenáři důležitost jediného islámského boha Alláha – „Allah, tj. nejvyšší. Kdykoli se podívá orientál na orientála, vyřkne: „Allah!“ a kdykoli se podívá na okcidentála, řekne: „Bachšíš!“ Zpropitné se ovšem dává po celém světě, ale nevím kraje, kde by také dárci bylo příjemné. Ve Vídni sobě nechá sklepník za pět krejcarů vynadat jako kluk. V Paříži, dostal-li jen jeden sou místo dvou, udělá sklepník po celé kavárně skandál a křičí.“⁵¹

Ve svých cestovatelských zápiscích dával Neruda hezkou zastřenou formou najevo, které země jeho samého uchvátily a ke kterým chová velmi kladný vztah, např. ve fejetonu Athény z roku 1870, kdy uvedl druhou část těmito slovy: „První návštěva athénská odbývá se vždy na Akropolis. Jdem tam, abychom se poklonili šedým dějinám, démantovým ctnostem občanským, nedostižnému umění – a abychom pohřbili pod modrým tím nebem hellenským nejpěknější své sny. Jak smutně pak kráčíš zas s hory dolů!“⁵²

I přesto, že si Neruda velmi oblíbil mnohá krásná místa v Evropě, nezapomínal na své vlastenecké cítění s pocitem, že česká země je mu přec nejbližší, jako tak učinil například fejetonem ze 14. ledna 1871 uveřejněným v Národních listech: „Naše Plzeň je zrovna tak krásná jako Athény nové a naše Prachatice jsou mnohem zajímavější. O některý ten starý černý dům a o pořádné dláždění je Plzeň ještě hezčí. Že prý staré Athény také neměly žádného dláždění, povídá se, alespoň v tom jsou tedy nové starým podobny!“

Pro mnohé se Neruda zapsal jako osobnost žurnalistiky, která se nebála mnohdy ostrou satirou opřít i do hlavy církve - papeže. Ani v kategorii svých cestopisných fejetonů tak nemohl vynechat ono slavné biblické místo Jeruzalém, jehož popis uvedl svým dialogem se samým městem: „Jeruzaléme, stály nohy naše v síních tvých, Jeruzaléme!“ A prchaly nohy, jak prchají od staroby, ale srdci se nechtělo v dál, jako se nechce od elegie.“⁵³

⁵⁰ Jan Neruda – Obrazy z ciziny – str. 42.

⁵¹ Jan Neruda – Obrazy z ciziny – str. 80.

⁵² Jan Neruda – Obrazy z ciziny – str. 87.

⁵³ Jan Neruda – Obrazy z ciziny – str. 133.

Velice příznačným názvem může působit Nerudovo pojmenování cyklus fejetonů věnovaných italské metropoli Benátkám, které nazval „Benátská zrcadla“. Určitý příznak můžeme v pojmenování spatřit především proto, že obsahem jako by autor chtěl vyjádřit, co všechno se odráží snivým až tajemným dojmem v člověku, když toto tajuplné město navštíví, což dokazují již první řádky tohoto cyklu: „*Nikde nesvíí prý měsíc tak snivě, tak měkce jako v Benátkách. Také ale nejsou Benátky více již Benátkami leda za měsíčního světla, kdy historická vzpomínka jako krásný sen rozestře se po lagunách i palácích, kdy obrazotvornost tvá směle pokračuje tam, kde život sám dávno již přestal a kdy oko tvé vidí jen obrys postavy té slavné královny moří, nepozoruje ale vrásku na její líci a záplatu na jejím rouchu.*“⁵⁴

5.4. Příležitostné fejetony – causerie či polemiky

Čtvrtou skupinu fejetonů by byla škoda nezmínit více již proto, že se pod ní skrývají společnosti a čtenářskou obcí velmi oblíbené Nerudovy causerie a polemiky, v nichž nechyběla nikdy notná část humorného pojetí, rozmarné mluvy či autorského nadhledu, se kterým se díval Neruda na různé aktuální společenské či obecné otázky. Hlavní tematikou se tak stávaly především místní poměry či denní události světové. V causeriích dával Neruda sobě prostor pro vyjádření se ke konkrétním společenským problémům. Výpravnou formou se tak autorovi podařilo skrze vtíp a své překvapující obraty prostoupit k samotnému líčení jádra věci, když už byl každý čtenář vždy přesvědčen, že ho čeká nevídaný čtenářský zážitek.

Za zmínku stojí například fejeton „Po funuse s křížkem“, ve kterém se Nerudovi podařilo dojít od nastínění problému svobodných mládenců až jakémusi poučení o partnerství: „*Kdo pak by chtěl být tak hloupý a dávat nějaký návod! Někaký čas známost, s počátku lehýnké, neopětované stisknutí ruky, pak silnější již lehýnce opětované, pak několikeré začervenání se s jedné, několikeré zajiknutí se s druhé strany, pak slůvko k slůvku a již se najde formule – každý by přísahal, že zcela originální, která musí as bavit každého a nejlepším přátelům se následujícího dne vypravuje asi padesátkrát.*“⁵⁵

Velmi hojně se v soudobé společnosti Nerudově diskutovalo o rovnoprávnosti mužů a žen. Proto se k tomuto společenskému problému vyjádřil i sám Neruda svou causerií

⁵⁴ Jan Neruda – Obrazy z ciziny – str. 275.

⁵⁵ Jan Neruda – Žerty hravé i dravé – str. 32.

výstižně nazvanou „Lékařky, kněžky, právničky“. Své mínění k danému problému popsal pak například tímto barvitým obratem: „*Ano, mějme důvěru v lékařky, co pak nás to může stát, nanejvýš život! Vždyť budou smět zabíjet jen nemocné, žádného zdravého, a nemocný už nyní je každý ve velkém nebezpečí, jakž tvrdí každý lékař. – Konečně, proč pak by nemohly být ženské také kněžkami? Ona sice není nouze o kněze- dokud stůl páně bude pokryt pečeni a vínem, přihlásí se vždycky dost kandidátů, ale přece pochybuji, že by kněží sami byli proti rozmnožení svého stavu, že by nepřijali kněžky s otevřeným náručím!*“⁵⁶ V poslední ukázce si můžeme také znovu povšimnout, jak i do causerie dokázal autor promítnout svůj negativní postoj k církvi a jejím poměrům.

⁵⁶ Jan Neruda – Žerty hravé i dravé – str. 101.

6. ZÁVĚR

Po sepsání této práce mohu bezpochyby říci, že Jan Neruda byl jedním z nejvýznamnějších žurnalistů naší země vůbec. Vlivem svých neobyčejných schopností užívání našeho národního jazyka se stal průkopníkem žánru fejetonu v Čechách.

Díky svému podrobnému zkoumání celkového vývoje tohoto žánru mohu říci, že procházel ve svém formování opravdu celou řadou výrazných proměn, než se mu podařilo se ustálit a získat si tak zasloužené místo mezi ostatními žánry literatury, které společnost již vnímala jako samozřejmé a plnohodnotné. Mnozí by mohli vytknout českému fejetonu v určitých obdobích až příliš podobných znaků s německými žurnály, já však shledávám, že se staly spíše zajímavou inspirací, která pomohla v řadě směrů našemu domácímu fejetonu se ještě více zformovat a směřovat tím správným směrem.

Na Janu Nerudovi jsem jako na osobnosti žurnalistiky ocenila po přečtení celé řady jeho fejetonů především schopnost komentovat společenské dění tak, jak opravdu vypadalo. Ke svým čtenářům vždy přistupoval přímo a nic jim netajil, což si myslím, že bylo pro soudobou čtenářskou obec něco neocenitelného. Velkým předpokladem pro jeho ještě větší oblíbenost mezi lidmi byla zajisté také schopnost velkého pozorovatele, kdy se mu podařilo ve svých fejetonech, stejně jako tomu bylo v prozaické tvorbě, zachytit i tak drobné maličkosti a všední témata, jakými byli například změna metrických jednotek či nastínění problematiky svobodných mládenců. Do této skupiny se řadí také určitě Nerudovy velmi známé causerie a polemiky, kterými jako by dával lidu najevo, že se dá i tak lehkou a vtípnou formou povyprávět o všedních věcech a problémech každodenního života.

Tento fejetonista se však na mysl kritiků své doby a do povědomí veřejnosti dostával zaslouženě také díky své neuvěřitelné zálibě právě v humoru a ironii. Dokonce se nebál své vlastní postoje sdělit světu právě pod notnou rouškou ironie, která dodala tomuto pojetí ještě více na čtenářském zážitku. Nejčastěji musela jeho jakýmsi fejetonním útokům čelit soudobá společnost či poměry, které panovaly v církevních kruzích. Neruda v řadě svých prací nenechal „nit suchou“ ani na samé hlavě církve – papeži.

Věřím, že se mi tedy podařilo vytvořit ucelený přehled o fejetonní tvorbě našeho nejpřednějšího představitele a především průkopníka tohoto žánru v Čechách.

7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Tureček D. – *Fejeton Jana Nerudy* – Praha 2007
- Štorkán K. – *Umění fejetonu* – Praha 1979
- Neruda J. – *Česká společnost I., III.* – Praha 1951, 1953
- Neruda J. – *Dopisy III.* – Praha 1965
- Neruda J. – *Drobné klepy III, IV.* – Praha 1959, 1964
- Mukařovský J. – *O současné poetice* – Praha 1982
- Arbes J. – *O Janu Nerudovi* – Praha 1952
- Hlas 2 – č. 1 – 1862
- Neruda J. – *Obrazy z ciziny* – Praha 1909
- Neruda J. – *Studie krátké a kratší* – Praha 1894
- Neruda J. – *Proti srsti* – Praha 1904
- Neruda J. – *Žerty hravé a dravé* – Praha 1927

8. RESUMÉ

In my bachelor thesis I focus on Czech journalist's Jan Neruda short essay writing. In an introduction on this thesis I summarized the history and own process of short essays in Europe and then I concentrated mainly on the way of short essays advancement in Czech. After reading quite a number of Jan Neruda's short essays I have mainly appreciated his ability to comment on social events in the way, how it did really look like. Neruda had direct attitude to his readers and he had no intention to keep issues in secret, which was appreciated by them. An important part of this thesis is its second part. This part is focused on categorization of short essays on the basis of its content. Of course I couldn't skip to extend my thesis of a case of Neruda's short essays. I believe I was able to create and overview of Neruda's short essays writing as an interesting work of one of the most important Czech journalists.